

Föreläsningar om effektivitet och tradition inom nytimring

Emlan Wolke

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Bygghantverk
22,5 hp
Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2014

Föreställningar om effektivitet och tradition inom nytimring

Emlan Wolke

Handledare: Gunnar Almevik

Kandidatuppsats, 22,5 hp
Bygghantverksprogrammet
Lå 2013/14

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvård

Framsidesbilden är en stillbild från filmen *Hustimring*, Nordiska museets kulturhistoriska filmer nr 21.
Inspelad 24 september 1928 i Floda socken, Dalarna. Regi. Ola Bannbers

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
Box 77
SE-542 21 Mariestad, Sweden

www.conservation.gu.se
Tel +46 31 7860000

Program in Conservation, Building Crafts
Graduating thesis, 2014

By: Emlan Wolke
Mentor: Gunnar Almevik

Conceptions of tradition and effectiveness in relation to log house building

Sweden currently has a handcrafted log house production that claims to produce houses as in the eighteenth century, even though the main tool in use is the chain saw. The use of the axe is only marginal, but at the same time it also serves as a powerful symbol in sales and identity.

Within traditional crafts the choice between traditional and more modernized methods is always present. Outer preconditions and inner conceptions of effectiveness and tradition create and shape the conditions for the handcrafted production. The aim of this study is, through interviews with producers and students within log house building, to try to understand the ways in which these factors affect the carpenter's choice of method.

Today a large part of the architectural conservation and log house building consist of recreating historical settings, even though the craftsmanship of the process often is rationalized in favor of a more efficient process with machines. The question is if we can distinguish the material heritage from the intangible cultural heritage, such as traditional craftsmanship, without simply creating a false front? Is an intangible heritage preserved in the handcrafted log house production of today?

The field of research that this study relates to is ethnology, craft research, critical heritage studies and human ecology. My own knowledge and practical experience of log house building have been an essential part in the investigation of the producers' practices and methods. The way of using one's own practical and experience-based knowledge is a central aspect in the new field of craft research.

The results describe that the producers' ideas and approaches to tradition, are linked to what is considered to represent the modern. The results also describe how the current handcrafted production is made and how it is marketed. The external market adjustments and concerns of working environment as well as the internal driving forces and conceptions of tradition and effectiveness shape the conditions of the production. In conclusion, the study discusses how an intangible heritage could be preserved in the knowledge and experience of the practical process even if the methods largely have changed.

Title in original language: Föreställningar om effektivitet och tradition inom nytimring

Language of text: Swedish

Number of pages: 67

Keywords: (tradition, effectiveness, intangible cultural heritage, log building, traditional craftsmanship, handcrafted log house)

Förord

Vi lever i en annorlunda tid. En tid full av billig och lättillgänglig energi. Denna omskapar vår kultur, vårt samhälle och vår mentalitet. Ett av de områden som för mig blir som mest intressant i denna snabba utveckling är det som anses vara traditionellt. Det som bär traditionella värden, värderas utifrån sin bibehållna historia och som ska knyta an oss människor till det som fanns förut.

Mänsklighetens historia har troligen alltid varit kantad av utveckling. Men idag går det fortare än vad det någonsin har gjort. Människor upplever under sin livstid mer radikala förändringar än vad som tidigare tagit flera generationer i anspråk.

Men vårt samhälle och den utveckling som sker i takt med att vi bränner fossil energi är inte hållbar. Systemen vi bygger är inte resilienta. Jag tror att vi idag står inför ännu större omvälvande förändringar. Vår billiga energi kommer ta slut. Vi har påfrestat jorden och vårt klimat i sådan stor utsträckning att vi idag står inför väldiga utmaningar.

Hur kommer vi att bygga framtidens hus? För några hundra år sedan kunde vi bygga hus som naturen och vårt klimat kunde bära. I historien kanske vi kan finna hjälp med framtidens utmaningar. Kommer kunskapen finnas kvar till dess eller kommer vi att ha hunnit glömma?

Emlan Wolke 6 juni 2014

Innehållsförteckning

1.	Inledning.....	1
1.1	Bakgrund.....	1
1.2	Problemformulering.....	2
1.3	Syfte, målsättning och frågeställningar.....	3
1.4	Orientering i forskningsfältet.....	3
1.5	Centrala begrepp.....	4
	Tradition.....	4
	Modernitet.....	5
	Effektivitet.....	6
	Hantverk och hantverksmässig.....	6
	Autenticitet.....	7
	Immateriellt kulturarv.....	8
1.6	Avgränsningar.....	8
1.7	Metod och metoddiskussion.....	9
2.	Dagens traditionella.....	11
2.1	Bakgrund timring.....	11
2.2	Vad är dagens traditionella timring?.....	12
2.3	Modernitet och tradition som varandras kontexter.....	15
2.4	Historia och nutid som varandras spegelbilder.....	17
2.5	Förskjutningen.....	19
2.6	Nya ord som fångar ett spektra och en modernitetsprocess.....	20
3.	Timmermannen och maskinen.....	22
3.1	Var finns yxa?.....	22
3.2	Att bespara kroppen.....	22
3.3	Marknadsanpassning.....	24
3.4	Vem är hantverkaren?.....	28
3.5	Hur metoderna föder varandra, att använda yxa i torrt virke.....	30
4.	Att sälja ett timmerhus.....	31
4.1	Vad är ett timmerhus?.....	31
4.2	Varför vill kunden ha timmerhus?.....	32
4.3	Vem köper timmerhus?.....	35
4.4	Att sälja in ett hus med yxa.....	37
4.5	Den pedagogiska ansatsen.....	38
4.6	Kundens blick.....	38
5.	Framtiden.....	42
5.1	En unik och hotad kunskap.....	42
5.2	Drivkraften.....	44
5.3	Utbildning.....	45
5.4	Kulturarvet.....	46
5.5	Timmerhusets resiliens.....	50
6.	Resultatsammanfattning.....	53
7.	Slutsats.....	56
8.	Diskussion.....	59
9.	Sammanfattning.....	61
10.	Käll- och litteraturförteckning.....	63
10.1	Tryckta källor och litteratur.....	63
10.2	Internetresurser.....	65
10.3	Muntliga källor.....	66
11.	Figurförteckning.....	67
	Tabell.....	67

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Under utbildningen på programmet för bygghantverk, som ligger under institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet, utförs mycket av hantverksmomenten från grunden. Studenterna ställs inför övningar och läroprocesser i en slags nyproduktion enligt äldre metoder där handverktyg används. När vi studenter kommer ut i arbetslivet har jag dock en uppfattning om att detta förändras. Från att inom utbildningen exklusivt kunnat ägna sig åt historiska metoder och processer hamnar vi på en marknad där andra förutsättningar leder fram till andra metoder.

När jag i slutet av min utbildning under en praktikperiod var med och nytimrade en utbyggnad för en privat kund hände något tankeväckande. Arbetet utfördes med handverktyg så som olika yxor, sågar och mätverktyg, men även maskiner i form av motorsågar och maskinborr användes. Dock kom återkommande och uppmanande klagomål från kunden över att det användes för lite maskiner. Kunden kunde påpeka att han inte hört oss köra motorsåg på hela morgonen. Han hade uppenbarligen en stark kulturell föreställning om att ljudet av maskiner innebar effektivitet och därmed tidsvinst och lägre kostnader. Detta var en person som inte hade någon kunskap om timring som hantverk, men som skulle kunna tolkas som en person som värdesätter ett byggnadshistoriskt kulturarv.

Valet mellan traditionella metoder och mer moderniserade finns ständigt närvarande. De olika faktorerna som påverkar detta val har ett brett spektra. Ofta tycks metod och resultat vara mer eller mindre åtskilda. *Resultaten* är ofta styrda och blir kontrollerade av länsstyrelse och antikvarisk medverkan medan *metoden* för att uppnå resultaten ofta är något som bygghantverken själv får resonera kring utifrån yttre förutsättningar och inre motivation.

I Unescos (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) konvention om skydd av det immateriella kulturarvet finns traditionell hantverkskunskap med som ett av fem områden. Här understryks att det inte handlar om kunskap om ett hantverk utan brukandet av hantverket. ”och framhäver starkt det provokativa draget att säkerställa ett levande bruk av kulturarvet inriktat på utövande, utövare och arenor för dessa, att främja och aktivt stödja dem” (Förslag till nationellt genomförande 2010, s. 15).

År 2000 grundades Föreningen Svenska Timmerhus (FST) som ett nationellt nätverk av timmerhustillverkare, underleverantörer och tjänsteföretag med en initial ansats att göra en utvecklingsinsats i timmerhusbranschen. Föreningen arbetar med marknadsföring, produktionseffektivitet, kunskapsspridning, nätverkande och normer för kvalitetssäkring. Bland föreningens medlemmar finns idag elva timmerhustillverkare och tio underleverantörer. Bland tjänsteföretagen finns även Dalarnas timringsutbildning på Sjövik Folkhögskola. Utbildningen är den enda längre och renodlade timringsutbildningen i Sverige idag. Då utbildningen bedrivs som en KY-utbildning samarbetar den även med FST i form av branschorganisation.

Från att efterfrågan på timmerhus i Sverige varit sjunkande har det från slutet av 1900-talet åter börjat öka för att de senaste decennierna fördubblats. I början av 2000-talet såg branschen att tre olika produktionstyper kunde vara aktuella, den hantverksmässiga, den halvindustriella och den höggradigt automatiserade (Hedlund 2006, s.2-3). Uppskattningsvis finns det 60-100 företag som idag huvudsakligen arbetar med nytimring inom den hantverksmässiga tillverkningen (Berglund 2014). Nytimring som begrepp används i branschen för att särskilja nyproduktionen av timmerhus från restaurering och renovering.

1.2 Problemformulering

I den populära boken *Från stock till stuga* som förra året kom i sin sjunde upplaga börjar författaren med en genomgång av verktyg. De fyra första sidorna är schematiska teckningar över alla de olika verktyg som kan komma till användning vid timring, varpå det följer åtta sidor om motorsågen (Håkansson 2013, s.6-18). Även om detta inte är en bok som vänder sig till yrkesverksamma är användningen av motorsåg idag många gånger en självklarhet inom timring. Detta kan jämföras med en film ur Nordiska museets arkiv från 1928 där den ”moderna knuten” sågas upp med bågsåg för att senare huggas ut. Det finns uppenbarligen en förskjutning av vad vi menar med traditionell och modern metod, en förskjutning som denna undersökning vill utforska.

I Sverige finns idag en timmerhusbransch som marknadsför sig genom att värna om traditionell byggnadskultur. Dock skiljer sig olika företag väsentligt åt när det kommer till metoder och därmed också ett eventuellt bevarande av ett immateriellt kulturarv i form av traditionella hantverkskunskaper. Föreningen för Svenska Timmerhus (FST) har sedan 2001 arbetat för att på olika sätt utveckla och rationalisera timmerhusbranschen. Detta utvecklingsarbete har delvis varit inriktat på effektivisering av produktionsprocessen i den hantverksmässiga tillverkningen, då deras analys har varit att den har skett med ”*industriellt sett primitiva metoder*”(Utveckling av timmerhusbranschen 2001, s. 1-2).

Sverige har jämförts med Norge, Finland och Nordamerika som enligt FST kan stå som förebilder med sin industrialiserade timmerhustillverkning (ibid, s. 4). Skulle man istället kunna se det som att Sverige i denna jämförelse verkar bättre på att bevara ett immateriellt kulturarv? FST förespråkar en effektivisering av produktionsprocessen, samtidigt som de skriver ”*Detta är inte ett konventionellt utvecklingsprojekt utan handlar om att bevara ett tusenårigt hantverk*” (ibid, s.1).

Den retoriska frågan blir om det går att särskilja det materiella kulturarvet från det immateriella eller om detta främst kommer leda till kulturella kulisser av äldre bebyggelse? Detta skulle i sin tur innebära att de traditionella metoderna inte brukas och bevaras av dagens timmermän i en utsträckning som skulle kunna vara önskvärd för att bevara ett immateriellt kulturarv.

Det hävdas ibland att hantverksmässig tillverkning av timmerhus sker på samma sätt som på 1700-talet (Bergdahl 1997, se Hedlund 2006, s. 3). Sedan 1700-talet har dock mycket förändrats gällande arbetsorganisering, verktyg, arbetsmiljö och dagens marknadsekonomi, villkor som är med och formar förutsättningarna för timmerhustillverkningen idag. Det behövs mer kunskap om, och med vilka metoder, den hantverksmässiga tillverkningen sker. Det behövs också en diskussion kring hur de traditionella och mer moderna metoderna motiveras.

1.3 Syfte, målsättning och frågeställningar

Syftet med den här undersökningen är att genom intervjuer och observationer undersöka resonemang kring effektivitet och tradition i relation till metodval inom nytimring.

Målet är att synliggöra en del av de resonemang som ligger bakom val av metod för att kulturvården mer målinriktat ska kunna arbeta för att de immateriella kunskaperna brukas och bevaras.

Den vägledande frågan i undersökningen är hur man inom nytimring förhåller sig till effektivitet och tradition i relation till metod och metodval. Faktorer som påverkar och konkretiserar detta förhållande och dessa val undersöks, samt hur tillverkningen sker idag.

Jag är också intresserad av yxans roll i dagens produktion, hur de traditionella och mer moderna metoderna står sig angående arbetsmiljö samt hur det handtillverkade timmerhuset saluförs. Kulturarv och informanternas syn på framtiden kommer även att vara frågor som undersöks.

1.4 Orientering i forskningsfältet

Detta arbete gränsar till kulturanalys och ett fält inom etnologin som berör modernitet och tradition. När jag går in i detta omfattande fält kommer jag orientera mig med hjälp av de begrepp som är relevanta för denna studie. Samtidigt som detta kommer vara en studie i hur vi konstruerar och sorterar omvärlden med våra beteckningar av den kommer det också vara en hantverksstudie. Arbetet kommer gå i närkamp med de metoder och tekniker som används i branschen för hantverksmässig produktion idag.

Det är i huvudsak tre olika etnologiska avhandlingar som har varit referenspunkter och bidragit till orientering i detta arbete. Eva Silvén skriver i sin avhandling *Bekänta färg-modernitet, maskulinitet, professionalitet* om hur måleriyrket har förändras under 1900-talet fram tills idag. Måleriet har varit tätt sammankopplat med samhällsutvecklingen i stort och fått agera bärare för angelägna normer och ideal i olika tider. Silvén beskriver en yrkeskår som genom utvecklingen ständigt varit i dialog med historien, antingen genom att ”*integrera, separera eller rekonstruera det förflutna*” (Silvén 2004, s.15). Avhandlingen fokuserar också på de olika yttre villkor som följt samhällsutvecklingen och format branschen.

Ella Johanssons avhandling *Skogarnas fria söner-maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete* (1994) har inspirerat detta arbete genom sin begreppsliga anarkism. Johansson skriver att hon är kritisk till allt för definierade begrepp i ett initialt skede då hennes avsikt är ”*att genom empirisk närgångenhet utmana schablontänkande i termer av traditionalism och modernitet*” (ibid, s. 13). Hennes avhandling behandlar den inre moderniseringsprocessen hos skogsarbetare under 1800-talets slut. Johansson närmar sig denna förändring genom att beskriva de olika förutsättningar som formade tillvaron, yrkestillhörigheten och skogsarbetarnas mentalitet.

Lars Olov Sjöströms avhandling *Modernitet i det traditionella-kulturbyggen och gränser inom ett nordsvenskt område* (2007) behandlar människors strategier och respons på de

förändringar som skett i allt snabbare takt de senaste 150 åren. Fokus ligger på Skellefteåområdet och övre Norrland och Sjöström undersöker moderniteten genom begreppen *basal och variabel modernitet*. Dessa båda begrepp skiljer på de yttre förändringarna och de inre i form av värderingar och ideal. Även kulturgränser i betydelsen *sociala, mentala och temporala gränser* undersöks.

Arbetet kommer också hämta utgångspunkter och analytiskt stöd från humanekologi, där det finns teorier kring vår kulturs förhållningssätt till effektivitet, maskiner och teknikutveckling. Alf Hornborg, professor i humanekologi skriver i *Myten om maskinen* om hur tradition och modernitet förhåller sig till tid och rum. Att koppla tradition och modernitet till tid tycks för de flesta självklart men Hornborg lyfter att vi mer sällan tycks tänka på begreppens rumsliga definition. *"Traditioner har en avgränsad utbredning i rummet medan det moderna står för det gränsöverskridande och globala"* (Hornborg 2012, s. 217).

Detta arbete ligger även på gränsen mellan kritiska kulturarvsstudier och det nya fältet hantverksforskning. Kritiska kulturarvsstudier ligger i sin tur nära etnologin, då kulturarv inte ses som något essentiellt utan något som skapats och omskapas. Fältet för kritiska kulturarvsstudier är tvärvetenskapligt och analyserar kulturarvets roll som identitetsskapande och politiskt redskap för att kollektivt glömma eller minnas. De kritiska kulturarvsstudierna ifrågasätter och analyserar vem som har tolkningsföreträde och rätten att definiera kulturarvet. Kritik har riktats mot den *auktoritära kulturarvsdiskursen* som inneburit museers och experters outtalade monopol på att skriva historia, men idag diskuteras också de värden och faror som finns i den demokratiseringsprocess som skapar föreställningen *"om att alla kan kulturarva"* (Lundahl 2013, s.2-4).

Hantverksforskning är ett nytt vetenskapligt fält där forskningen bedrivs i hantverk, genom hantverk eller där praktisk erfarenhet i hantverk ses som en resurs som ger fördjupade möjligheter att förstå vår historia och våra traditionella kunskaper. I fokus för forskningen står hantverkets processer, som är en symbios mellan handling och tankearbete, och dess relation till material och resultat (Göteborgs universitet 2014). *"Hantverksvetenskaplig kunskap är teoretisk i den meningen att syftet är förklaringar och förståelse för hantverksprocedurer och hantverksprocesser och praktisk därför att till både den utforskande metodiken och undersökningsresultaten hör att kunna utföra procedurerna och styra processerna (tillskillnad från att veta hur de utförs eller styrs)."* (Peter Sjömar 2013).

1.5 Centrala begrepp

Nedan presenteras de mest centrala begreppen som används i undersökningen. Detta för att klargöra betydelser, men framför allt för att problematisera och påvisa deras komplexitet, innan de ingår som ett undersökande instrument i arbetet. Begreppen är *tradition, modernitet, effektivitet, hantverk, autenticitet* och *immateriellt kulturarv*.

Tradition

Tradition kommer från det latinska ordet *"överlämnande"* och hänsyftar på det mångdimensionella sociala arv som lämnas över mellan generationer. Tradition kan riktas

mot olika aspekter, så som inre, yttre, institutionell, beteendegrundad och föremålsgrundad (Nationalencyklopedin 2014). Användningen av termen tradition och traditionell inom detta arbete kommer att beröra flera av dessa kategorier. Både konkreta metoder med tillhörande verktyg kommer undersökas men också de föreställningar och uppfattningar som värderar och motiverar dessa metodval.

Etnologen Lars Olov Sjöström menar att tradition i meningen "det oförändrade" aldrig har existerat även om tradition ofta har beskrivits just så. Mänsklig kultur och samhällen är i ständig utveckling och förändring och tradition har snarare kommit att betyda "det oförändrade" då det har tolkats utifrån en modernitet. Vidare skriver Sjöström att tradition och modernitet kan ses som varandras kontexter och att de som begrepp är beroende av varandra för att skapa ett sammanhang och ett innehåll. Sjöström visar på ett det finns en kulturell överstämmelse om vad som är traditionellt respektive modernt, men att dessa föreställningar vid en granskning ofta har lite gemensamt med verkligheten. Det förflutna och nuet polariseras i relation till varandra, och ett relativt homogent "nu" skapar ett upplevelsemässigt homogent "då" (Borgström 1997, se Sjöström 2007 s. 35-37).

Alf Hornborg, professor i humanekologi, vill förutom tidsaspekten i begreppet tradition ta in rummets dimension. "Tradition har en avgränsad utbredning i rummet medan det moderna står för det gränsöverskridande och globala" (Hornborg 2012, s.217). Traditionell kunskap har en lokal förankring och en erfarenhetsgrundad karaktär som grundar sig på platsens betingelser. Modern kunskap är mer abstrakt, generell och vetenskaplig. Hornborg kopplar också dessa olika typer av utbredning till resursanspråk. En mer globaliserad företeelse förbrukar generellt mer resurser än en verksamhet eller aktivitet som sker lokalt (Hornborg 2010, s.18-19).

Modernitet

Sjöström skriver att modernitet kan beskrivas med tre nyanser. *Det nuvarande, det nya och det övergående*. Begreppet användes för första gången under 400-talet utifrån ett behov av att särskilja den nuvarande kristna kulturen gentemot det dåvarande hedniska romarriket. Inom etnologin började modernitetsbegreppet på allvar att diskuteras i slutet av 1980-talet. Modernitet kom då att kopplas samman med utvecklingsoptimism, individualism, sekularisering och byråkratisering (Sjöström 2007, s. 33).

Ella Johansson menar att en central del av den moderniteten har varit "upptäckten av individen". Denna individ har under utvecklingen fått fler rättigheter och större frihet gentemot kollektivet i form av tradition, samhälle och religion. Framstegstanken, tanken om att allt blir bättre och bättre, är en annan central idé. Den moderna människan ses som rationell, utforskande och någon som ser framåt och anpassar naturen efter sina behov. Johansson är dock kritisk till de kulturella bilderna av modernitet och exemplifierar detta med att måla upp bilden av den moderna människans motsats. "Om en renodlat icke-modern människa skulle finnas skulle det alltså vara någon med en vag uppfattning om sin egen person och ett ointresse för sitt eget öde, som underordnar sig traditionen och omgivningen, uppfattar tiden som cyklisk och inte ser möjligheter till verklig förändring" (Johansson 1994, s.12).

Johansson skriver också att övergången mellan ett traditionellt och ett modernt samhälle sker när den ekonomiska sfären skiljs åt från den sociokulturella. Johansson menar att de

marknadsmässiga och penningbaserade relationerna på olika sätt verkar modernitetskapande (ibid, s.13).

Effektivitet

Effektivitet nämns ofta i samband med andra ord som produktivitet, rationalitet och omsättning. Effektivitet fungerar oftast som ett relativt begrepp, då det verkar i relation till något annat, men också i relation till en viss variabel. Variabler som kan verka tillsammans med effektivitet är tid, kostnad och resurser. Inom ekonomin brukar effektivitet bedömas utifrån förhållandet mellan insats och resultat (Nationalencyklopedin 2014).

Effektivitet kommer i detta arbete även kopplas till energieffektivitet. När den ekologiska antropologin har sett till olika kulturers energieffektivitet i relation till odlingssystem, har det genom historien genererat olika slags resultat. När forskningen inleddes på 70-talet, innehöll dessa beräkningar hur mycket nerlagd mänsklig energi som gick åt till varje producerat enhet, varpå uträkningarna presenterade siffror var de västerländska odlingssystemet framstod som mer effektivt än mer traditionella äldre odlingssystem. När forskningen utvecklades lade man dock till den exosomatiska energin, den utomkroppsliga, i beräkningen och fick helt andra resultat, nu var det tydligt att det snarare var de industriella västerländska odlingssystemen som var ineffektiva (Hornborg 2012, s.115).

Marshall Sahlin och Elman Service skiljde på begreppen *effektivitet* och *förmåga*, för att förklara det till synes paradoxala i vår kulturs förhållande till effektivitet. Den absoluta mängden arbete samhället kan utföra ökar med tillgången till stora mängder exosomatisk energi, vilket kan ses som en höjd *förmåga*. Dock sker denna produktion med låg *effektivitet* då energin som används inte genererat mer energi i sin slutprodukt (Sahlin & Service 1960, se Hornborg 2012, s.117).

Hornborg menar också att effektiviteten, som till stor del uppnås genom industrialisering, i själva verket är en omfördelning av resurser. Industrialiseringen har egentligen inte ökat samhällets effektivitet utan skapat kanaler för ojämt utbyte av arbetstid och resurser (Hornborg 2012, s.117-120).

Hantverk och hantverksmässig

Hantverk beskrivs enligt nationalencyklopedin som ett ”*produktionsätt där hantverkaren själv svarar för hela tillverkningen*”. Den hantverksmässiga produktionen sker i liten skala, med enkla tekniska hjälpmedel och kräver en hantverksskicklighet.

Hantverkstekniken dominerade all typ av produktion fram till 1800-talet då industrialiseringen och dess produktionstyper succesivt började ta över.

Nationalencyklopedin tar också upp nya och mer moderna verktyg för hantverket så som batteridrivna handverktyg och nya medel så som elektricitet (Nationalencyklopedin 2014).

Det finns både mystifierande och mer kliniska definitioner och undersökningar av hantverkets varande men två motpoler kan sägas vara teoretikerna David Pye och Richard Sennett. Pye kritiserar och utreder hantverk som begrepp i sin bok *The nature and art of workmanship* (1968) där han introducerar begreppen *workmanship at risk* och *workmanship of certainty*. Pye menar att det som konventionellt ses som hantverk ofta är

workmanship at risk, där arbetet som utförs inte har ett förutbestämt resultat, utan att detta resultat är beroende av utförarens skicklighet, bedömning och omsorg. Detta sätter Pye i motsats till *workmanship of certainty*, "*With the workmanship of risk we may contrast the workmanship of certainty, always to be found in quantity production, and found in its pure state in full automation. In workmanship of this sort the quality of the result is exactly predetermined before a single salable thing is made*" (Pye 1968, s.20). De flesta produktionssätten är dock en kombination av båda dessa aspekter. Fullskalig industriell och automatiserad produktion kräver från början att komponenterna tillverkas och justeras individuellt och *at risk*. Detta medan alla sorters jigggar, exempelvis en linjal, ger inslag av förutbestämbarhet.

I motsats till Pyes kliniska definition finns det dem som försöker undersöka hantverkets mer essentiella kärna. Richard Sennett, professor i sociologi, har i sin bok *The Craftsman* (2008) skrivit om hantverkets historia och menar att hantverket handlar om "*the skill of making things well*". Han menar att vi igenom historien dragit skiljelinjer mellan teori och praktik, hantverkare och konstnär, producent och konsument och att vi idag har något att lära från hantverkets mer holistiska tankesätt. "*Craftsmanship names an enduring, basic human impulse, the desire to do a job well for its own sake*" (Sennett 2008).

Peter Sjömar har också i sin hantverksforskning beskrivit de kulturella fördomar som begreppen hantverk och hantverksmässig dras med. Hantverksmässig betyder enligt Nationalencyklopedin (2014), förutom att det grundas sig på hantverksproduktion, "*ofta med negativ innebörd tekniskt godtagbar men mekanisk och själlös*." Sjömar utreder och försöker förstå vad denna uppfattning om hantverkets brist på tanke och känsla grundar sig i, och på vilka sätt den påverkar dagens bild av hantverk. Sjömar kommer fram till att historiska framställningar av hantverk ofta har utförts av människor som inte haft kunskap om hantverk och därför brustit i sin förståelse och förmedling. "*Att hantverk uppfattats sakna tankegods och estetisk/symbolisk mening har alltså att göra med hur och av vem det definieras, inte av att hantverk skulle vara utan intellektuellt innehåll eller »högre« normer*" (Sjömar 2011, s. 63-66).

Autenticitet

Autenticitet står i sin enkla bemärkelse för äkthet, tillförlitlighet och ursprung (Svenska akademins ordbok 2014). Begreppets användning inom kulturvård är dock komplext och centralt i bedömningen, värderingen och hanteringen av kulturarv. Autenticitet har inom kulturvård alltid varit närvarande, men under ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) konferens i Nara 1995 försökte begreppet konkretiseras och formuleras gemensamt (Viejo-Rose 2011, s. 141). *The Nara document on authenticity* som konferensen utmynnande i, ville bredda definitionen av autenticitet för kunna bemöta världens diversitet av kulturella uttryck och kulturarv. Dokumentet understryker att autenticitet måste förstås utifrån sin kulturella kontext och att det på så sätt kan bidra till förståelse mellan kulturer, folkgrupper och nationaliteter (*The Nara document on Authenticity* 1994).

The Nara document on authenticity slår fast att det inte går att sätta upp fasta kriterier för autenticitet "*It is thus not possible to base judgements of values and authenticity within fixed criteria*" (ibid, s. 2). Dock försöker dokumentet ringa in de olika aspekter varpå

autenticitet kan appliceras och användas som ett undersökande verktyg. Dokumentet menar också att dessa olika aspekter förutsätter olika slags kunskap och ingångar för att kunna värdera, definiera och övervaka kulturarvet. *"Aspects of the sources may include form and design, materials and substance, use and function, traditions and techniques, location and setting, and spirit and feeling, and other internal and external factors."* (ibid).

Immateriellt kulturarv

I UNESCOs konvention definieras immateriella kulturarv som: *"sedvänjor, framställningar, uttryck, kunskap, färdigheter – liksom tillhörande tillvägagångssätt, ändamål, artefakter och kulturella miljöer – som lokalsamhällen, grupper och i vissa fall enskilda individer erkänner som en del av sitt kulturarv"* (Levande traditioner 2014, s.12).

Konventionen pekar ut fem områden för de immateriella kulturarven varav traditionella hantverkskunskaper är det femte. Ett kriterium som ställs är att kunskapen ska ha traderats från generation till generation, dock kan de även vara samtida och urbana (ibid).

I den svenska utredningen inför genomförande av konventionen har det dock diskuterats att ett av kriterierna också är att kulturarvet ska vara levande. Konventionens skydd får inte innebära ett konserverande. Kännetecknande för det immateriella kulturarvet ska vara att det är en del av en äldre tradition, samtidigt som det är öppet för utveckling och förändring (Förslag till nationellt genomförande 2010, s.18).

Hanterandet och genomförandet av konventionen har delvis kritiserats då det tydliga resultatet än så länge har varit en lista på immateriella kulturarv. Denna lista menar vissa skapar skiljelinjer mellan dem som finns med och dem som står utanför. *"As defined by UNESCO's Convention and its activities in this field so far, intangible cultural heritage is a list. Intangible heritage is a mechanism of selection and display. It is a tool for channelling attention and resources to certain cultural practices and not to others"* (Valdemar Hafstiein 2009). Andra menar att det som de hotade immateriella kulturarven behöver snarare än en lista, är konkreta åtgärder som kan skydda och stödja tradering. *"Some of those involved in the process of developing the intangible heritage initiative had hoped for cultural rather than metacultural outcomes; they wanted to focus on actions that would directly support local cultural reproduction, rather than on creating metacultural artefacts such as the list"* (Kirshenblatt 2004 s.56).

1.6 Avgränsningar

Arbetet kommer endast att inrikta sig på företag som nytimrar inom produktionstypen hantverksmässig produktion. Detta för att denna tillverkning, genom sitt förhållande till tradition och traditionella metoder, liknar och berör utbildningen jag fått genom bygghantverksprogrammet vid Göteborgs universitet. Beröringspunkter och likheter finns både i relation till de metoder som används och de resonemang och frågeställningar som metodvalen väcker.

En gränsdragning mellan traditionella och moderna metoder och mellan handverktyg och maskiner kommer inte vara i fokus för detta arbete. Förutom att jag ifrågasätter om en sådan gränsdragning överhuvudtaget skulle vara möjlig, ser jag inte heller vad den skulle

tillföra undersökningen. Ingången kommer istället vara att undersöka den skala där mer moderna respektive mer traditionella metoder är sammankopplade och kan undersökas i relation till varandra.

Istället för att konkretisera och förenkla kommer arbetet snarare att komplicera och utveckla begrepp som tradition och modernitet. Modernitetsforskningen inom etnologin är ett fält som snarare problematiserar gränsdragningar mellan tradition och modernitet än upprätthåller dem. Begreppen kommer att undersökas ur olika perspektiv, genom informanterna och genom befintlig teori.

Tidsstudier i relation till effektivitet kommer inte vara centralt i denna undersökning. Om tidsaspekter är centrala i informanters perspektiv kommer detta att analyseras utifrån denna aspekt. Tidsstudier eller kalkylering av effektivitet kräver en undersökning av ett mer experimentellt slag.

1.7 Metod och metoddiskussion

Datinsamlingen har skett genom semistrukturerade intervjuer. Detta har använts för att det som undersökts har varit upplevelser och tolkningar, tankar och resonemang. De sju företag som har intervjuats nytimrar inom hantverksmässig produktion. Även studenter på Sjövik folkhögskolas timringsutbildning har intervjuats.

Intervjuerna har i huvudsak behandlat konkreta metoder vid nytimring och resonemang kring effektivitet och tradition i relation till dessa metoder. De centrala begreppen som tidigare presenterats och som i sin karaktär är abstrakta och teoretiska, har använts som analytiska redskap. Olika faktorer som har använts för att närma sig dessa abstrakta begrepp har varit marknadsföring, marknadsanpassning, arbetsmiljö, tidsaspekter, energieffektivitet, kundpassning, kunskapsnivåer, drivkrafter och kulturarv. Frågorna angående dessa aspekter har varit inriktade både på dagens produktion och informanternas bild av historien och framtiden.

Råmaterialet som intervjuerna producerat har till stora delar transkriberats och sedan legat till grund för en kvalitativ analys. En av intervjuerna har med anledning av uppsatsens tidsbegränsning inte kunnat transkriberas. Denna intervju är dock en del av uppsatsens källmaterial och ligger till grund för slutsatser och resultat, även om direktcitat inte kunnat användas. Databearbetningen har sedan bestått i tematisering och uppdelning för att skapa en bild av hur de olika informanterna ställer sig till samma frågor. Det tematiserade materialet har sedan kopplats till teori och legat till grund för att bygga ett resonemang som försökt besvara arbetets frågeställningar. Tematisering har också använts som presentationsform och som ett sätt att sortera och presentera citat (Dalen 2011, s. 84).

Observationer har genomförts kring olika moment inom timring, dels på plats och dels via video. Produktionsfilmer upplagda på internet av större företag om hur deras hantverksmässiga produktion går till har använts. Då undersökningen också har handlat om hur och på vilket sätt tradition säljer har även företagets texter och budskap riktade mot kund analyserats och använts som källmaterial.

I observationer, men även i intervjuer, har min egen praktiska och teoretiska erfarenhet och kunskap om timring varit en tillgång och ett redskap för förståelse och analys. Denna förkunskap har skapat en närhet till de metoder som används, och därigenom ett utrymme för ett mer detaljerat och komplext samtal. (Dalen 2011, s.13) Att intervjuas är dock en

subjektiv teknik och det har krävts att jag varit uppmärksam på mig själv så att inte förkunskap inneburit att vissa frågor inte blivit ställda.

Urvalet av företag har till stor del berott av två faktorer. Den första faktorn har bestått i att samtliga företag i undersökningen har varit sökbara på internet. Sammanlagt skickades det ut en förfrågan på medverkan till 17 företag inom hantverksmässig tillverkning. Denna lista på företag jämfördes också med FSTs medlemsregister och med Hantverkslaboratoriets nätverk för att undersöka om den kunde anses representativ för branschen. Den andra faktorn som har sorterat ut de slutgiltiga företagen har varit intresse att medverka från företagets sida och möjlighet att planera in besök och en längre intervju.

Det har funnits en ambition att få en viss spridning av olika slags företag i undersökningen. Dels en spridning gällande metodval, men också gällande företagets storlek och inriktning. Vissa av företagets produktion består huvudsakligen av nytimring, medan andra har större inslag av renovering/restaurering och mindre inslag av nytimring. Företagens marknadsföring har också skilt sig åt.

2. Dagens traditionella

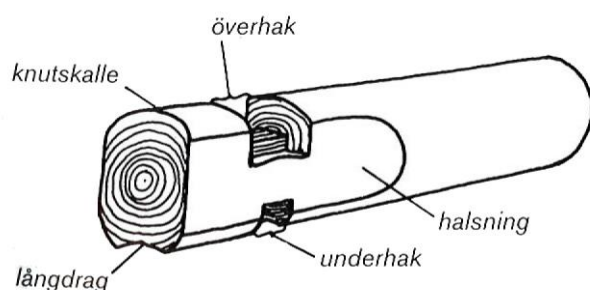
2.1 Bakgrund timring

”Det är ungefär samma moment hela tiden, även om varje stock är olika så är det liksom banda, bila, såga knut, justera, göra långdrag och slå ihop skiten.” Elev, Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

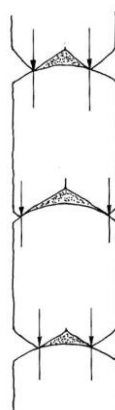
De företag jag varit i kontakt med producerar timmerhus enligt den produktionstyp som kallas hantverksmässig tillverkning. Samtliga företag säger sig också arbeta enligt traditionella metoder. Inom gruppen återfinns ett visst spektra av mer eller mindre industrialiserade metoder, men mycket är gemensamt. Det redskap som rent praktiskt är centralt i dagens hantverksmässiga nytimring är motorsågen. Yxan som historiskt har haft denna position återfinns nu mer i periferin.

Timring är, i pågående process, till stor del en upprepning av ett par återkommande moment för varje stock. Det är främst dessa repetitiva moment jag har fokuserat på i min undersökning. Utöver detta behöver timmermannen en översikt över hela konstruktionen och i tanken ligga några varv före. Detta för att bygghöjderna i knutar ska vara jämna och för att inte gå ur varv, d.v.s. när knutpunkter förskjuts i höjddled på ett sådant sätt att det blir svaga knutpunkter, man hamnar då i en situation där man saknar material i underliggande stock att knuta in nästa stock i.

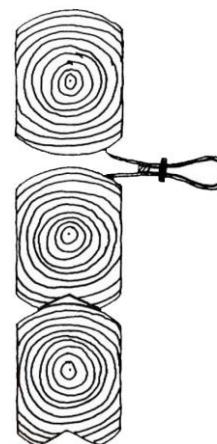
En förenklad sammanfattning av timringens upprepade moment kan sägas vara; val och avjämning av ny stock, grov urtagning i under- och överliggande stock, dragning av stocken (figur 3), behuggning av långdrag och justering av knut. Dessa moment ser olika ut beroende på om man arbetar med rundtimmer eller blockat timmer och beroende på knuttyp. Knuttyperna kan t.ex. vara med eller utan hak, raka eller sneda. Ett moment som tillkommer vid blockat timmer är antingen själva blockningen och eventuell bilning av sågad yta (se blockat timmer, figur 2 och 3).

Figur 1. Definitioner, knut

Figur 2. Långdrag

Figur 3. Att dra en stock

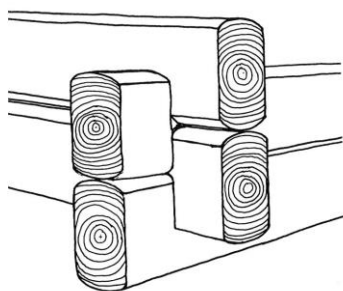
Historiskt sett har man gjort dessa moment med olika typer av yxor fram till 1850-talet när sågarna började komma ut i byalagen. Sågens spridning och inträde skiljde sig åt i tid mellan olika geografiska områden och socialekonomiska skikt, vid kyrkbyggen fanns sågen tidigare än vid allmogens husbyggen. Sågen som verktyg vid husbygge kan ses som en skiljelinje då det var det första verktyg som inte bönderna själva tillverkade utan köpte in utifrån (Werne 1993, s. 115).

Motorsågen började enligt informanter att användas under 1980-talet, först var det vanligt att man hade en gemensam motorsåg som låg vid timret för att kapa med. Senare kom lättare sågar från Sthil och snart hade var timmerman sin egen motorsåg. På 1950-talet högs fortfarande dragen med yxa (Ollas timmerstugor 2014).

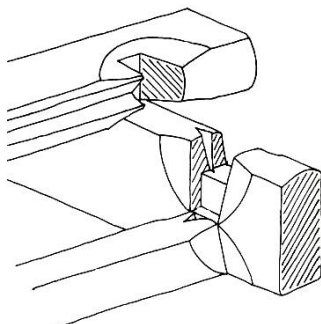
2.2 Vad är dagens traditionella timring?

De företag jag varit i kontakt med utgår i majoriteten av sina uppdrag från färdigblockat och nertorkat timmer. Det första steget, avjämning av stock, sker utefter ett spektra av mer eller mindre industriella metoder. Stocken kan avjämnas genom fräsning, antingen naturfräst där fräsen följer stockens naturliga form eller rak fräsning där topp och rot finns kvar. Helfräst timmer, där topp och rot fräses bort, har inte förekommit bland de undersökta företagen. Metoder vid avjämning av naturstock, ofräst stock, har varit elhyvel eller bandkniv. Vid större behov, så som rotansvällningar, har motorsåg, elhyvel eller yxa använts. De flesta företagen köper barkat timmer, medan Sjövik folkhögskola barkar sitt timmer med bandkniv.

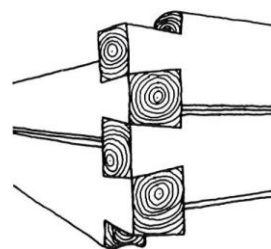
Nästa moment, urtagning för knut, har hos samtliga informanter skett med motorsåg. Antingen bensinsåg, elsåg med sladd eller batteri. Halsningen på sneda knutar så som siljansknuten, även kallad dalaknut, har skett antingen med yxa eller motorsåg. Justering av knut efter dragning har skett med motorsåg, stämjärn eller yxa. De knutar som informanterna mestadels använder är dalaknut, rak knut och laxknut.

Figur 4. Rak knut

Figur 5. Dalaknut

Figur 6. Laxknut

Draget som traditionellt har huggits med yxa sker idag med motorsåg, cirkelsåg eller genom fräsning. Föreliggande metod påverkar i stor utsträckning efterkommande steg. Fräsning av drag förutsätter att stocken dessförinnan är fräst rak. Vid användning av frästa stockar är det också enklare att såga dragen då dessa blir relativt raka. Det har även förekommit informanter som har använt motorsåg men inte sågat till linjen, som blir när man drar stocken, utan tagit det sista med yxa. Detta har varit i fall där de bara bandat

stockar som därmed har haft kvar ojämnheter och kvist och skapat en mer oregelbunden linje att följa.

En skiljelinje mellan företagen tycks vara bilningen av timret. Då alla informanter utgår från sågat blockat timmer så handlar det om en ytbilning. Denna kan ske antingen med maskin eller bila, en bredare typ av yxa. Vid maskinbilning används antingen en manipulerad elhyvel där stålets egglinje har rundats av, eller en speciell bilningmaskin (se figur 7), där knivarna sitter på en roterande skiva (se figur 8). När bilningen sker med yxa är det vanligast att informanterna använder sig av en yxa från Gränsfors bruk, modell 1900. Vissa informanter använder sig också av äldre begagnade yxor och två av företagen har olika yxmodeller som de kan välja bland utifrån uppdrag. Bilning kan också ske genom fräsning, men ingen av informanterna använder sig av denna metod.

Figur 7. Bilningsmaskin, Carving device

Figur 8. Bilningsmaskin, detalj

Sammanfattningsvis är motorsågen idag den stora gemensamma nämnaren för samtliga timmerhusproducenter i undersökningen. Motorsågen används i varierande utsträckning till att jämna av stock, såga ur knut, såga drag, justera knut och till kapning av knutskallar.

Gemensamt för den hantverksmässiga produktionen är dock att yxan finns kvar. Yxan används i de flesta fall till mindre moment som ofta får en mer symbolisk och värdeladdad innebörd snarare än att den innehar en praktiskt viktig funktion. Var yxan förekommer i processen skiljer sig åt mellan företagen. Ofta används yxan för att ta bort maskinspår av olika slag. Yxan kan användas för att jämna av stock, för att justera knut, för att hugga eller tälja till halsningen, för att justera drag och för att bila timret.

Nedan presenteras en översikt över informanternas olika metoder och verktyg i de olika timringsmomenten. Detta är en schematisk förenkling, vid tillpassning kan exempelvis både motorsåg eller yxa användas beroende på hur mycket material som ska tas bort, det som finns i översikten är dock informanternas vanliga rutin.

Företagen	torrt/färskt	fräst/ofräst	avjämning, ofräst	urtag för knut	halsning	drag	tillpassning knut	bilning	ute/inne
Ensilrestugan	torrt	topp o rotfräst	..	motorsåg	yxa	frästa drag	motorsåg	maskin	inne
Handkraft timmerhus	torrt	ofräst	bandkniv, yxa	motorsåg	ingen/yxa	motorsåg	yxa	yxa	ute
Nordins bygghantverk	torrt	ofräst	elhyvel, bandkniv	motorsåg	ingen/yxa	motorsåg	yxa	yxa	ute
Ollas timmerstugor	torrt	topp o rotfräst	..	motorsåg	yxa	cirkelsåg	yxa	maskin/yxa	ute
Timmerblock	torrt	naturfräst	..	motorsåg	motorsåg, yxa	motorsåg/cirkelsåg	motorsåg, stämjärn	yxa	ute/inne
Timmerjocke	torrt	naturfräst	..	motorsåg	yxa	cirkelsåg	yxa, motorsåg	yxa	ute
VikaVimo	torrt	naturfräst	..	motorsåg	motorsåg, yxa	motorsåg/ cirkelsåg	motorsåg	maskin/yxa	ute u. tak
Utbildningar									
Sjöviks folkhögskola Ky	färskt	ofräst	yxa, motorsåg	motorsåg	yxa	motorsåg	yxa	yxa	ute

Tabell 1. Översikt över informanternas metoder i timringens olika moment

2.3 Modernitet och tradition som varandras kontexter

När tillverkarna har tillfrågats på vilka sätt deras metoder är traditionella har majoriteten förklarat detta genom att referera till modernare metoder. De har förklarat traditionen genom att sätta den i kontext till moderniteten. De argumenterar för att de bevarar en tradition genom att de inte använder mer moderna metoder än vad de gör.

”Sen hur andra stora firmor jobbar, det är självklart ett annat sätt, man kan producera en timmerstomme på en dag med vissa maskiner som finns i Finland till exempel, allt är datoriserat, de tar in och de gör allt som ett lego. Det är ett sätt att bygga, men det vi söker efter är de naturliga linjerna, efter stockens egenskaper, ögats känsla” Lärare, Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Exemplen på modernitet kan ligga nära det egna metodvalet och beröra nytimring som sådan, men det kan också vara exempel tagna från en helt annan ände av byggproduktionen i stort. Många informanter förklarar att de arbetar traditionellt för att de inte bygger betonghus eller använder plastmaterial av olika slag.

”Det är ju liggtimrat. På traditionellt eller inte traditionellt vis, det beror alldeles på vad man vill lägga in i innebörden eller vad man har för innebörd. Det är ju traditionellt på sånt vis att det inte är en regelkonstruktion liksom, eller att det inte är en gjuten betongstomme” Nordins byggnadsvård 20 mars 2014

Detta är återkommande i etnologiska teorier kring modernitet och tradition. Tradition är i ständig förändring och har en orubblig koppling till modernitet och utveckling. Dessa är varandras kontexter. Traditionen bildar en bakgrund till det moderna, men så också det moderna till det som uppfattas som traditionellt (Eriksen 1993 se Sjöström 2007, s.36).

Traditionellt timrade hus är också enligt flera tillverkare starkt kopplade till material. Flera tillverkare vill med timmerhusets fördelar lyfta fram de få och naturliga materialen. Materialet blir i huvudsak trä i form av hela stockar. De flesta av tillverkarna håller inte med Föreningen Svenska Timmerhus definition av timmerhus som även inkluderar lamellstock. Övriga material i stommen blir olika typer av drevningsmaterial. Även här använder samtliga tillverkare naturmaterial som lin, hampa eller mossor. Lin som är färdigprocessad och levereras i drevremor är det vanligaste.

I de fall då tilläggsisolering görs förespråkar de flesta tillverkare någon typ av cellulosafiberisolering medan ett fåtal även använder mineralull. Vissa av företagen använder stag av olika slag i väggarna, medan andra snarare är emot ett sådant användande. Dessa används t.ex. vid sammanbindningar, eller för att förstärka åsar som egentligen passerar sin bärighet i räckvidd. Även när det gäller materiel finns moderna material ofta som en referens till vad man inte använder, många av informanterna har plast som en sådan referens.

Att företagen använder sig av traditionella metoder argumenteras också utifrån referenser till historien och till det som ses som traditionellt. Här finns dock skillnader i hur företagen

identifierar sig med historien. Vissa menar rakt av att de är en del av en obruten hantverkstradition, medan andra menar att de är en symbios utav det gamla och det nya.

”Vi är traditionella på grund utav att vi använder exakt samma teknik av timring som man gjorde förr. Åtta niohundra år sen, det är precis samma knut, den är uttänkt på samma vis och vi använder de gamla sätten att timra på.” VikaVimo 26 mars 2014

”Om vi timrar traditionellt, ja, det är en svår fråga. Det är ju inte rakt igenom handjobb men det är ju inte en modern process heller, det är ju någonstans mittemellan.” Timmerblock 27 mars 2014

En gräns som kommer upp i anslutning till resonemanget kring gränsen mellan traditionell och modern metod är den mellan hantverksmässig och mer industrialiserad metod. Vissa av tillverkarna sätter likhetstecken mellan hantverksmässig och traditionell metod medan det enligt andra finns olika gränsdragningar för dessa båda begrepp eller områden.

”Jo men är inte alla timmerhus traditionella, de handtillverkade, det är de väl.” Ollas timmerstugor 26 mars 2014

Även när det gäller att konkretisera vad som är hantverksmässig tillverkning så används mer moderna metoder som referens för att avgränsa eller skapa skiljelinjer.

”När man har stockar med helt frästa drag och sen någon knutfräs, då är det nog inte handtillverkat längre. Vi skulle aldrig använda frästa stockar och knutarna ska anpassas individuellt efter varje stocks olika förutsättningar med höjd och allting, det är väl vårt sätt att jobba hantverksmässigt i alla fall. Det är ju någon gränsdragning där för att det är elmaskiner, men att man gör det för hand. Sen kan man ju ha större maskiner, men man minskar liksom andelen händer man lägger in i arbetet, och till slut så är de ju nästan borta, men, det är ju en lite luddig gräns det där.” Handkraft Timmerhus 25 mars 2014

De flesta av företagen, med vissa undantag, kopplar inte samman tradition till lokalitet. Lokalitet skulle kunna kopplas till nytimring både tidsmässigt och geografiskt. Geografiska kopplingar skulle kunna vara lokala knuttyper eller att timmer och material är hämtat från närområdet. Tidsmässiga kopplingar skulle också kunna vara att man ser till hur timret har varit bearbetat, bilat eller knutat i en viss tidsepok.

Flera av företagen använder sig till större delen av dalaknut, även om de säljer husen till andra delar av landet. Vissa företag anpassar knut efter region där huset ska stå, och vissa använder också olika slags yxor för olika slags restaureringsarbeten. Andra företag maskinbilar även vid restaurering av äldre byggnader.

”Dalaknuten är inte traditionsenlig här i Stockholmsområdet på samma sätt, så vi försöker hålla oss till dem, dem som passar in i miljön. Mestadels raka, eller bara raka är det väl mest. Vi gjorde någon fäbodstuga till Jämtland, så då gjorde vi ju kilknut men annars så är det den här. Det är i princip bara den här man ser. Det passar sig inte. Det beror kanske på hur nördig man är också, har man hållit på med det här och verkligen nördar in sig, jag skulle tycka det såg hemskt ut om vi gjorde kilknut på det här huset och ställde ut det på Färingsö.” Handkraft Timmerhus 25 mars 2014

”Det är lite kul också att han [äldre timmerman, förf. anmärkning] säger att han högaktar timmermännen från Mora, att de höll kvar vid sin knut. Det är ju så många som liksom har försökt att utveckla någonting bättre och kontentan av det är att det har blivit sämre.” VikaVimo 26 mars 2014

För många av företagen återfinns dock en lokalitet i mötet med den individuella kunden. Många kunder och även tillverkarna av de nya husen eftersträvar en gårdsharmoni där man vill att de nya husen ska likna de äldre och på så sätt skapa en helhet.

”Men ska han bygga till så blir det nog att han ska ha timmerhus igen. För att de vill att det ska vara gårdsharmoni, det betyder en hel del.” Timmerjocke 27 mars 2014

Vissa kommer in på att traditionella timmerhus också hänger samman med estetik. Det finns de företag som beklagar sig över uppdrag som de estetiskt sett egentligen skulle velat utforma annorlunda, men som sker efter kundens ritningar eller önskemål. Det finns också företagare som anmärker på modet som går i sport- eller alpstugor och som har estetiska referenser till exempelvis Kanada eller Tyskland.

”Jag hatar de där rundtimmer stugorna som de gör i Tyskland, som är just sådana där, där rotsvällningen ska synas och allt, jag blir tokig. Helst ska nå rötter och kvistar synas, de tar högtryckstvätt och barkar, det finns inte ett spår av någonting. Det är fantastiskt, det är sådan där kanadensisk stil. Jag föredrar lite mer det här sobra minimalistiska, som vi har här, i det här landet som en tradition.” Timmerjocke 27 mars 2014

De flesta infromanterna har någon abstrakt gräns för vilka hus de skulle vilja producera utifrån estetiska motiv. Dessa estetiska motiv har ofta förlagor bland historiska, befintliga byggnader. I motsats till detta finns det också tankar om att det som idag ses som det traditionella timmerhuset i sig är en myt.

”Det är ju klart det finns väl någon slags tradition om hur ett timmerhus ska se ut. Men jag vet inte, det känns väl mer som en modern myt än någon slags fakta. I och med att vi har både slott, små eldkojor, och den där boomen på 1800-talet när man dolde stommarna.” Elev, Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

2.4 Historia och nutid som varandras spegelbilder

Sjöström skriver om de allmänna uppfattningar som finns kring begreppen modernitet och tradition i vår kultur. Tradition förknippas med stabilitet genom generationer, platsbundenhet, kulturell kontinuitet, kollektivitet och icke-innovation. Modernitet å sin sida kopplas till radikala förändringar i relation till tidigare generationer, rörlighet, kulturell förändringsbenägenhet, individualitet och innovation. Men då traditionen skapats genom att betraktas med det moderna som kontext, skapas också myten om traditionens stabilitet. Sjöström skriver att denna stabilitet är en modern myt och citerar Bengt-Erik Borgström som skriver *”det förflutna befinner sig i en ständigt pågående skapelseprocess”* (Borgström 1997 se Sjöström 2007, s. 36-37).

I kontext till moderniteten som är nutida och relativt enhetlig blir traditionen också mer enhetlig och homogen än vad den i verkligheten är. Sjöström beskriver Borgströms undersökningar av hembygds museer i början av nittonhundratalet där målet att bevara ett kulturarv för kommande generationer, i princip kunde fyllas med vad som helst. Målet var vagt formulerat och de olika föremålen egentliga ålder blev irrelevant. Intresset för kronologi försvinner när vi försöker använda historien och traditionen i en identitetsprocess och nu och då polariseras i förhållande till varandra (Sjöström 2007 s.37).

Denna polarisering och spegling av nutid och dåtid återfinns bland informanternas resonemang. Å ena sidan som en förenkling av historien och därav av nutiden, å andra sidan som en differentiering av de bägge. En förklaring till detta kan vara att vissa av företagen arbetar mer inriktat på nytimring medan andra också gör restaureringar och renoveringar av timmerstommar. Förutom denna mer eller mindre direkta kontakt med äldre förlagor fanns det också skillnader i hur renodlade processerna i de olika företagen är. Vissa av företagen tillverkar flera olika sorters knutar, medan andra har rationaliserat sina processer mer och fokuserat på en stramare inriktning. De företag som har en mer renodlade processer är också de som har en mer enhetlig bild av historien och tvärt om.

Det finns ett samband mellan företagets målsättning och prioritering och dess uppfattning om dåtidens målsättningar. Ett exempel på ett område där detta visar sig är angående långdrag. Vissa företag menar att dragets precision historiskt sett varit avgörande för en timmermans förmåga att försörja sig. Draget var det som skyddade bygganden från vind och kyla och var också tvunget att vara tätt för olika skadedjur. Dessa företag är också måna om att timra just täta drag.

Andra informanter menar att det historiskt skiftat med noggrannhet gällande dragets täthet mellan olika timmermän, tidsspänn, regioner och byggnadstyper. De har också en tolkning av den historiska hantverkaren som mer kroppsligt sliten, alkoholiserad och stressad för att få in familjen i huset innan vintern. Dessa hantverkare tenderar att i sina uppdrag mer beräkna vilken nivå av noggrannhet som de tycker det är rimligt att eftersträva i det aktuella projektet.

En tredje grupp separerar tydligare de tekniska förutsättningar man hade förr gentemot de man har idag. Även denna grupp har en uppfattning om att de historiska byggnaderna varken är täta eller speciellt precisa men att man har gjort så gott man kunnat utifrån de verktyg man hade att tillgå. Dessa informanter enas om att man idag kan göra täta drag för att man har cirkelsåg, fräs och andra moderna verktyg och hjälpmedel. De menar att man med dessa modernare metoder kan få ett resultat som inte kunde uppnås med yxa.

Dessa olika grupper har också olika syn på hur våra historiska byggnader ser ut. Genomgående för företagen på hela skalan är dock att de använder sin tolkning av historien för att bekräfta och motivera hur de timrar idag. Orvar Lövgren och Billy Ehn skriver i *Kulturanalyser* om hur medeltidsveckan kan skapa en förståelse för nutidsmänniskan genom att bilden av historien skildrar sökandet efter identitet och självbekräftelse. Framtidsvisioner kan i sin tur avslöja "*dagens oro, längtan och centrala intressen*" (Gustafsson 1996 se Lövgren & Ehn 2001, s.151)

Vissa tillverkare problematiserar också kundens syn på historien som något enhetligt. Då kunden ofta vill blanda olika ingredienser från olika historiska tidsspänn.

”Så säger jag att det är bara estetiskt med bilningen, men vill ni ha det så får ni det, då ville hon ju ha det, fast hon ville ha laxknut, nej nej, handbilat ska det va, jaha. Det är liksom det ena här och det andra där. Helt olika århundranden” Timmerjocke 27 mars 2014

2.5 Förskjutningen

I Nordiska museets film *Hustimring* inspelad 1928 i Floda ser vi två personer timra med yxa. Alla moment utförs med yxa, de skräder till blockat timmer, ändkapar, hugger knutar, dymlingar och drag. I slutet av filmen kommer dock för detta arbete en intressant sekvens, detta är när de demonstrerar *upphuggning av en modern knut*. Demonstrationen av denna moderna knut består i att underknuten sågas med bågsåg ner till hälften av djupet varpå den sågade klossen slås bort och resten av knuten huggs med yxa, detta då knuten har tröskel (se figur 9 och 10).

Figur 9. Stillbild från filmen *Hustimring*

Figur 10. Stillbild från filmen *Hustimring*

I möten med informanterna har detta exempel på dåtidens syn, på en modern respektive traditionell knut, väckt samtal om vad som idag ses som traditionellt respektive modernt. Genomgående för alla informanternas uppfattning har varit att det är de själva som idag står för den traditionella timringen. Den moderna timringen har beskrivits som att den använder sig av mer industriella metoder så som knutfräs, datoriserad teknik, robotar som timrar och packar direkt utan förmontering. Ett genomgående tema för den moderna metoden är att den placerar hantverkaren vid sidan av produktionen som sker mer eller mindre automatiserat.

”I den moderna skulle man bara se en stock åka in i en maskin och komma ut i andra änden med både långdrag och knutar frästa... Och så hantverksmässigt.. då hade man nog kanske stått med motorsågen om man ska vara tidstrogen vår egen tid men ändå traditionell. Motorsåg där man kan använda det utan att det syns.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

Men förskjutningen beskrivs också som traditionell, som något som alltid funnits, en effektiviseringsvilja som drivit utvecklingen av timringen framåt.

”Men även de började ju såga så fort det gick och var tillgängligt. Då började man ju med det. Det förstod vi allihop, men herre gud nu kan vi såga tjugo stockar om dan istället för en med yxan. Det är klart man gjorde det.” Timmerjocke 27 mars 2014

”Man har väl egentligen alltid strävat efter att på något sätt rationalisera, jag tror inte man var så mycket nostalgiker på 1700-talet när man skulle göra allt, för hand bara för att, man har ju alltid försökt att göra saker snabbare.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

2.6 Nya ord som fångar ett spektra och en modernitetsprocess

Den splittring som finns i relation till tradition och modernitet går också att utläsa i många av de nya begrepp och ord som har kommit att användas. Dessa ord blir tidsbundna i den bemärkelsen att de innan ej har varit nödvändiga i sin precision. Ett exempel på detta är verbet *att bila*. Detta ord blir idag, med det spektra och den spridning som finns, inte tillräckligt precist. Innan andra metoder användes förutsatte begreppet att bilningen skedde med en yxa, men idag används istället det modifierade begreppet handbila för att ringa in samma fenomen. Idag används begrepp som handbilning, maskinbildning och hyvelbilning för att ringa in och särskilja olika bilningsmetoder.

Det är inte bara en utveckling av metod som gestaltas i de nya orden, utan också en värdering av denna utveckling. Exempel på detta gällande bilning är cirkulerande begrepp som 'sminkbilning', att 'sminkskräda' eller 'sportbila'. 'Sportbila' används ofta som ett nedlåtande begrepp för maskinbilning, som är kopplat till sportstugor som produceras till skidorter. Det finns också begrepp som fångar in friktionen mellan det traditionella och moderna, så som försäljningen av handbilad timmerpanel. Där blir bilningen och även timret en kuliss.

Begreppet handtimring i sig är intressant. Även detta ord tyder på ett behov av att särskilja en slags timring från en annan. Men begreppets uppkomst ger också en indikation på när detta nya behov uppkommit. Handtimring används frekvent i branschen och även i tillverkarnas marknadsföring. Det är ett positivt laddat ord som knyter an till tradition, exklusivitet och hantverk. Dock finns ännu inte ordet i ordlistor eller ordböcker, vilket tyder på att det är förhållandevis nytt.

I Svenska akademins ordbok finner man årtalet då ord för första gången är publicerade. Här finner vi andra ord besläktade med handtimra, ord som antagligen genomgått en liknande transformation. Genom årtalen kan vi utläsa olika tidpunkter för moderniseringsprocesser. Handsmide 1762, handsömnad 1873, handplocka 1832, handsax 1874, handsticka 1883, handmåla 1891 och handmjölka 1910. Handskräda finns också och ställdes, då det publicerades första gången, i relation till timmer som var sågat;

HAND-SKRÄDA, -ning. 2) tekn. skräda (bjälkar, sparrar o. d.) medelst handbila. Fordringarna på de sågade sparrarna äro ofta större än på de handskrädda. 2NF 26:569 (1917) (Svenska akademins ordbok 1997).

En koppling kan göras till etnologen Lars Olov Sjöström som skriver om begreppen bygd och glesbygd. Då bygd är ett äldre begrepp med anor från medeltiden är glesbygd belagt först under 1920-talet. Glesbygdsbegreppet blir ett modernt begrepp som dessutom blir värdeladdat och på så sätt skapar kulturella gränser. (Hansen 1998 se Sjöström 2007, s.40) Andra ord som förekommer och som bildar skiljelinjer och gränsdragningar är; naturstock, naturfräst, topp- och rotfräst, helfräst, handknutat och maskinknutat. Samtliga begrepp berör friktionen mellan modernitet och tradition.

3. Timmermannen och maskinen

3.1 Var finns yxan?

I samtliga företag jag varit i kontakt med används yxa i någon utsträckning. Dessa företag sysslar med hantverksmässig tillverkning, som de också marknadsför som traditionell. I jämförelse med olika historiska tidsperioder tar yxan praktiskt sett minst plats idag. Yxans användning inom timring har minskat sedan sågens intåg i mitten av 1800-talet.

*”Det är väl till justering av knuten. Vissa knutar, som när man gör kilknut, då får man ju hugga mycket mer med yxa. Men den här raka är ju väldigt yxfri på så vis. Jag brukar göra en liten sista finputsning med yxan bara, en liten antydning till kilformning men bara några drag. Men annars är det nog mest handbilningen som är yxjobbet.”
Handkraft timmerhus 25 mars 2014*

Yxan används ofta sist i de olika momenten. Flera hantverkare beskriver det som att de andra verktygen bara är hjälpmedel för yxan, att de gör grundjobbet och avverkningen, medan yxan gör finishen. Ändå är yxan central i timmermannens förhållande till processen och arbetet.

*”Vi använder maskiner för att underlätta för yxan. Vi sågar bara drag men sen använder vi yxan för det sista, för så fint som yxan gör så fint kan man inte gå in och göra med motorsågen. Det är liksom bara ett förspel för knuten med motorsågen.”
VikaVimo 26 mars 2014*

Idag används yxa främst till mindre moment i timringsprocessen. Yxan har inte längre en praktisk funktion utan används främst för att ta bort maskinspår, hugga halsning, ytskrä eller putsa bort material vid justering av knut eller drag. Yxans funktion blir i hög utsträckning symbolisk. Flera timmermän pratar om yxan som en referens när de arbetar med maskiner. När det ser ut som handbilat timmer fast det är gjort med maskin så ses det som ett lyckat resultat.

3.2 Att bespara kroppen

I filmen *En timmermans teorier om timring* från 2012 framhåller Alvar Trogen att motorsågen är avlastande för kroppen, att timring är ett tungt arbete och att motorsågen gör det lättare.

*”Oj vad skönt, ja, det här är ju emot allt antikvariskt, vi får inte ha en motorsåg, då skriker de rätt ut, men då må de sitta på sitt kontor och skrika då. Det här är frågan om tungt arbete, och det här är en otrolig hjälp. Otrolig.”
Alvar Trogen, *En timmermans teorier om timring**

I mötet med informanterna finns det de som håller med Alvar om att motorsågen är avlastande, men också de som anser att motorsågen försämrar arbetsmiljön. Även här finns bekräftande nyanser och skillnader i de historiska bilderna. De som menar att motorsågen är en avlastning menar att timring historiskt sett varit ett slitsamt och hårt arbete. Medan de som menar att motorsågen försämrar dagens arbetsmiljö i allmänhet har en mer positiv bild av dåtidens kroppsliga timringsarbete.

Åsikterna skiljer sig också mellan de företag som nästan uteslutande nytimrar och de som har ett mer varierat arbete där nytimringen är uppblandad med renovering och restaureringsarbeten. De senare uttrycker att de kanske hade behövt att lägga om något i sin produktion, om de bara nytimrade, för att tillgodose arbetsmiljön.

De företag som mestadels maskinbilar uttrycker att det framför allt är bilningen som innan har slitit på timmermännen. Vissa av dessa företag säger också att de, de senaste åren, lyckats minska sin försäljning av handbilade hus markant till förmån för de maskinbilade. De har förklarat de förslitningsskador som varit kopplade till handbilningen för kunden, och därigenom kunnat få förståelse för problematiken, varpå kunden ofta har valt ett maskinbilat hus.

”Vi får lov att tänka på folket också, man sliter armbågarna, sedan sjuttioett då jag började timra, har det ju varit ett par tre stycken som har blivit utslitna i armbågar och axlar och det kommer utav yxan påstår de.” Ollas timmerstugor 26 mars 2014

Den grupp som inte tycker att motorsågen är avlastande berättar att de upplever arbetet med motorsågen som ett mer statiskt arbete. Arbetet med yxan beskrivs som mer dynamiskt och därmed mer anpassat för kroppen. Många av informanterna berättar att det är lättare att ta dåliga genvägar när det gäller arbetsställningar när man arbetar med maskiner då själva proceduren ofta tar kortare tid. Flera av informanterna nämner sågning av drag med motorsåg som ett moment där det statiska är som mest kännbart och där kroppen ofta får en snedbelastning p.g.a. vinkeln.

”Att hugga långdrag med yxa tar på ryggen, men det gör sågandet också, även om det är en kortare tid. Det är en riktning som inte är skön, det är ju väldigt statiskt, stå o hugga mjukar ju upp kroppen på ett annat sätt. Hugger du bara lite ibland så kommer det slita på dig, men hugger man ofta så blir det ju effektivt.” Nordins byggnadsvård 20 mars 2014

Många lyfter också fram att momentets omfattning är avgörande för valet mellan maskin och mer traditionella verktyg så som yxa. Om det är flera upprepade moment som ska utföras är det mer lönt att starta maskiner och dra fram el. Vid enklare och mindre moment väljs ofta handverktyg så som yxa och stämjärn.

Genomgående för alla informanter är att de upplever att motorsågen p.g.a. buller kraftigt försämrar arbetsmiljön. De upplever det som problematiskt och negativt att behöva gå runt med hörselkåpor hela arbetsdagen.

”Ja det är ju buller, vi brukar ju vara en två tre gubbar på en stomme, så man får ju gå med hörlurarna hela dagarna.” Ollas timmerstugor 26 mars 2014

Vilken typ av motorsåg som används påverkar också arbetsmiljön. Knappt hälften av företagen använder sig av motorsågar som går på el, antingen via batteri eller sladd. De flesta företagen har dock också bensindrivna sågar som komplement. Den huvudsakliga anledningen bland informanterna att välja el- och batterisågar är att de är tystare. Andra anledningar är att de väger mindre, inte släpper ut avgaser och att elsågarna går att använda inomhus. Argument för att välja bensindrivna motorsågar är att de klarar större dimensioner på timmer, klarar av att vara utomhus även om det fuktigt och att de har högre varvtal. Flexibiliteten ökar också i och med att sladd inte behöver finnas tillgänglig eller batteriet laddas. En erfarenhet många delar är också att långdragen tar mycket på batterisågarnas batteri och att vissa då använder bensindrivna såg till just det momentet.

Vissa företag understryker också att motorsågen är det farligaste verktyget inom dagens hantverksmässiga timring.

”Men motorsågen tror jag aldrig hade blivit godkänd som ett arbetsredskap idag, den är ju livsfarlig att jobba med. Du har ju en helt friliggande kedja som är redo att såga av en arm när som helst. Vi har ju skyddsbyxor på oss, och vi är nog ett utav få timringsföretag där alla killarna har det.” VikaVimo 26 mars 2014

Flera av informanterna återkommer till att det är tungt att handbilda stockarna, och vissa preciserar att det är just ytbilningen som är tung och inte bilning i sig. Vid ytbilning är det ofta lite material som tas bort, från en till några få millimeter. Innan man började blocka timmer med såg, och istället bilade med yxa från rundtimmer, avverkade man möjligtvis mer virke i slutfasen. När man har mer virke som ska bilas kan man använda ett arbetssätt som gör att man arbetar upp en spåna av halvavverkat material som fångar upp yxan i fallet. Detta gör att man i varje hugg inte behöver bromsa yxan med muskelkraft. I motsättning till föregående informanter fanns dem som inte tyckte att ytbilningen var något problem. Dessa menade att man även vid ytbilning kan arbeta upp en spåna som bromsar yxan.

”Jag tycker att det sliter väldigt mycket på kroppen att efterhugga. Det är en helt annan belastning. Då man måste bromsa varje hugg, men när en liksom har lite mer att ta bort så kan en låta yxan falla ner. Det är som när en ska komplettera fem tums timmer, att få ta av den där tummen extra, det är rätt bekvämt, skönt för kroppen” Nordins byggnadsvård 20 mars 2014

”Vi kanske bilar bort upp till en halv, eller mellan vad ska man säga 1 millimeter och 6 kanske. Det är ju ändå ofta man fastnar med yxan, att den kan stanna upp, bromsa. Det har vi nog inte upplevt som något problem, men det är klart, ibland så slinker ju yxan och då blir det ju lite tungt. Det känns ju ganska mycket i händerna när man har bilat ett helt hus, det gör det ju.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

3.3 Marknadsanpassning

Timmerhustillverkarna som tillverkar vad de anser vara traditionella hus argumenterar för sina mer moderna metodval genom att understryka att de är företag som måste anpassa sig, konkurrera, rationalisera och följa med i utvecklingen. De timrar enligt vad som skulle kunna anses vara dagens traditionella timringsmetoder, som är en kompromiss mellan

tradition och modernitet. Flera av informanterna refererar till mer traditionella sätt som irrationella och omöjliga i relation till dagens marknad. Detta samtidigt som de tar avstånd från mer industriella metoder.

”Ja men det är ju pengar, allting är ju pengar idag, det är ju en ganska enkel ekvation. Jag menar; kan vi sälja ett hus till så är det ju bra. Om vi kan hålla priset så att det blir attraktivt.” Timmerblock 27 mars 2014

Att välja maskiner är ingen fråga uppe för diskussion eller förhandling utan upplevs som en självklar del i dagens produktion.

”Ska man hålla på så måste man ju ha verktygen.” Ollas timmerstugor 26 mars 2014

”För oss så känns det nog som att det skulle vara i princip omöjligt att timra, alltså hugga dragen för hand och kunna göra det på ett konkurrensmässigt sätt, vi skulle inte kunna sälja husen sen. Så där har vi inget val.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

”Man måste ju samtidigt upp med produktionshastigheten, alla kunder strävar ju efter att få ett så billigt hus som möjligt, och då måste vi försöka att kapa kostnaderna, dels för att tjäna pengar själva så klart, vi är ett företag, men ju billigare vi kan göra husen ju fler kunder får vi naturligtvis. Så det är ju det vi strävar efter.” VikaVimo 26 mars 2014

Ett av de tydligaste exemplen som kommer upp när man ser på branschens marknadsanpassning är det torkade timret. Föreningen Svenska Timmerhus, FST, hade redan 2001 en målsättning om en effektivisering av dagens produktionssystem varav en del av denna målsättning var att arbeta för artificiell torkning av timmer. Vid denna tidpunkt var artificiell nertorkning av timmer ytterst sällsynt (Berglund & Ager 2001, s. 5). Idag ingår det i FST kvalitetsnormer att timret, vid timring, ska vara nertorkat till en högsta genomsnittlig fuktkvot av 20 % (Kvalitetsnormer för FST's handtimrade 2010). Samtliga företag i undersökningen arbetar idag med torkat timmer, oavsett om de är medlemmar i FST eller ej. Sjövik folkhögskola de enda som arbetar med färskt virke i undersökningen.

Anledningarna till artificiell torkning som FST nämner i sin projektplan 2001 är främst att förkorta leveranstiden mot kund. När FST inledde sitt utvecklingsarbete var det fortfarande vanligast att timmerhusföretagen arbetade i färskt virke. Efter timringen fick stommen stå några månader för att torka och sjunka ihop innan man fortsatte arbetet till färdigt hus. Detta skapade enligt FST längre leveranstider vilket också ledde till ett ökat likviditetsbehov och vilket sammantaget gav sämre konkurrensmöjligheter (Berglund & Ager 2001, s. 15).

”När jag började på sjuttioalet hade vi inte ens motorsåg, då sågade vi med bågsågen. Ja inte gick de för nå, längre tid tog det ju, men det var en helt annan mentalitet på folket då. De visste att när de byggde ett timmerhus så fick det stå ett år efter att man takat och gjort klart, men det har de aldrig tid med idag. Så fort taket är på så ska de till och inreda. Så därför går det ju bra när man har torkat timmer, det sjunker inte lika mycket som en som är rå.” Ollas timmerstugor 26 mars 2014

Andra tekniska fördelar som beskrivs är minskad vikt på timret, mindre sprickbildning och sjunkning, vilket bidrar till en tätare stomme (ibid). I FSTs kvalitetsnormer nämns också att man genom att använda torkat timmer vill minska risken för blånad och form- och dimensionsförändringar. Dessa olika argument delas av de flesta informanterna i undersökningen. Fokus ligger dock på att undvika stockar som vrider sig, vilket i sin tur bidrar till otäta drag. Enstaka informanter menar dock att timring i färskt trä ger en tätare stomme då träet är mjukare och formar sig bättre då det pressas ihop av sin egentygnd. Detta är också en uppfattning och erfarenhet som delas av historiska källor så som nordiska museets frågelista. (Werne 1993, s.123)

En aspekt som hänger samman med artificiell torkning av timmer är om timringsplatsen är förlagd inomhus, utomhus eller utomhus under tak. Två företag i undersökningen står inomhus och timrar och ett tredje står utomhus under tak. Att stå inomhus är också något som från FST förespråkas då det skapar förutsättningar för en obruten året-runt-produktion (Berglund & Ager 2001, s. 15). Flera av timmermännen framhåller dock värdet i att stå utomhus trots utsatthet för väder och vind. Vissa informanter som står inomhus värdesätter värmen men saknar den friska luften och solljuset. Vissa anmärker också på damm och torr luft. Bland de som står utomhus säger vissa att det är sommaren som är den mest problematiska tiden vädermässigt.

”Det är ju skönt att vara ute på vintern. Vi tycker det är värre på sommaren, i högsommarvärmen när man inte kan klä av sig fler lager. När man blir överhettad då går det inte, så vi brukar ta lite ledigt på sommaren. Sommarlov.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

Figur 11. Arbetsplats inomhus

Figur 12. Arbetsplats utomhus

Etnologen Kjell Hansens teorier om hur moderniseringen skapar två olika strategier, finns omnämnda i Sjöströms avhandling *Modernitet i det traditionella*. Sjöström skriver om hur bönder valde olika strategiska vägar inför traktoriseringen och utvecklandet av en ny jordbruksteknologi. Den första strategin beskrivs som en medveten satsning på effektivitet, modernisering och lönsamhet, vilket innebar en anpassning till marknaden. Den andra strategin innebar däremot ett bevarande av äldre metoder med ett fokus på att hålla kostnaderna nere, små investeringar och enklare teknologi (Sjöström 2007 se Hansen 1998, s. 39).

Dessa mönster går att utläsa dels när man jämför den hantverksmässiga tillverkningen mot den mer industriella, men också inom gruppen för hantverksmässig tillverkning. Vissa av tillverkarna har en tydlig inriktning på att modernisera och effektivisera processerna och samtidigt balansera förändringarna mot de traditionella värdena. De vill driva utvecklingen framåt och investerar i förändringar.

”Ska man komma längre med det så måste man modernisera det lite mer. Jag ska inte säga att vi är facit, inte alls, men det är också i vår vision att vi ska ligga i first position i utveckling framåt, vi måste vara i fronten om vi ska kunna vara med och tjäna pengar och då måste vi också hela tiden utveckla oss.” VikaVimo 26 mars 2014

Andra tillverkare har däremot en strategi som har större likheter med Hansens andra strategi, vilken handlar om att hålla fast vid de äldre metoderna. Denna grupp strävar snarare efter att hålla kostnaderna nere och lyckas få ihop en vinstmarginal genom att investeringarna är mindre och inte lika kostsamma att bära. Dessa företag upplever inte i samma utsträckning, att det är de som styr utvecklingen, utan att det snarare är branschen, de större företagen och Boverkets byggregler. De är också tveksamma till att fortsätta med sin verksamhet om de tvingas till större förändringar, vilket i sin tur skulle innebära större investeringar.

Ett problem som alla tillverkare återkommer till är Boverkets byggregler och nybyggnadskrav gällande energieffektivitet. Dessa byggregler som kan ses som en konkretisering av samhällets klimatmål, har timmerhuset idag svårt att leva upp till. Ett sätt för branschen att försöka möta denna utveckling har varit att gå upp i dimension på timret. Vissa företag har idag börjat timra med åtta och till och med tio tum. Investeringar för att möta dimensionsutvecklingen är både en teknisk fråga och en fråga om estetiska och kulturhistoriska värderingar. Tekniskt kan det handla om storlek på fräsar och lyftanordningar. De som timrar i tio tum och innan har sågat drag med cirkelsåg har fått gå tillbaka till motorsåg då timmer på tio tum är för grova för de klingor som finns på marknaden. Många uttrycker att de inte kommer kunna möta utvecklingen i och med den dimensionsökning som sker. De maskiner och den utrustning de har idag är inte tillräcklig och de menar att de inte kommer ha möjlighet att investera vad som krävs för att uppgradera produktionen.

”Men branschens framtid, jag vet inte, ganska mycket hänger på Boverket. Hur de utformar sina byggregler. Detta med energikraven, snart kommer det vara i tio tum och jag kan inte uppgradera mig till tio tum. Det kommer att kosta för mycket, jag har varken sågen, fräsen eller någonting” Timmerjocke 27 mars 2014

Denna utveckling kan knytas an till Ann Hedlunds rapport, *Från elev till verksam timmerman- en utvecklingsprocess*, som undersökt timringselevens inställning till yrkets attraktivitet. Rapporten fångar upp att en av de saker som eleverna attraheras av gällande timmerhustillverkningsarbete är den låga tekniska nivån. Denna låga tekniska nivå gav eleverna en uppfattning om att det är lättare att starta eget inom timmerhustillverkning då det kräver en lägre ekonomisk insats jämfört med andra branscher (Hedlund 2006, s. 35).

3.4 Vem är hantverkaren?

Historiskt sett har många bönder haft kunskap i timring, detta likväl som kunskap i odling, boskapsskötsel och smide. När byggnader skulle uppföras var det vanligt med arbetsbyte istället för betalning och byborna hjälptes åt att bygga. Vid byggande av bostadshus kunde det förekomma att speciella timmermän anlätades då det var extra noga med utförandet. Först under 1800-talet blev det vanligare att speciella yrkestimrare lejdes och arbetsbytet försvann succesivt i och med penningekonominns inträde under början 1900-talet (Werne 1993, s. 84-88).

När informanterna berättar om sin syn på sig själva som timmermän berör vissa av dem det faktum att timring förr var en relativt allmän kunskap. De flesta framhåller dock timringen som en specifik kunskap även historiskt och refererar till timmermän som var som ett med sitt yrke.

”Det kan vara jävligt kul att utforska något som tidigare varit väldigt basal kunskap och som många haft, försöka återupptäcka det igen och att inse vad mycket man egentligen kan åstadkomma med väldigt basala metoder. Man behöver ju egentligen bara en yxa för att bygga ett hus.” Nordins byggnadsvård 20 mars 2014

Samtliga informanter anser att deras kunskap inom hantverksmässig tillverkning är unik och att det i hög grad bidrar till yrkets attraktivitet. Andra värden som lyfts fram i Hedlunds rapport är skapande, praktiskt arbete, fysiska resultat, stolthet, kombinationen av fysiskt och mentalt arbete samt friheten i arbetet (Hedlund 2006, s. 45). Dessa olika teman framkommer även i kontakten med denna undersöknings informanter.

Ett område som många informanter återkommer till är yrkesstolthet. Denna yrkesstolthet hör till stor del samman med den historiska bilden av hantverkaren och med just kategorin hantverksmässig tillverkning. De ser också en skiljelinje mellan sin kunskap och den kunskap som krävs i de mer industriella formerna av timring.

”Timmermän, så kallar de sig, det har väl kommit tillbaka lite som ett högstatusjobb, kunskapen, den tror jag att de är stolta över, jag är i alla fall stolt över min kunskap. Att bara vara snickare, känns det som att de här killarna tänker, det kan ju vem som helst, men den här kunskapen går så pass långt tillbaka i tiden att det inte är vem som helst som klarar av den. Man är nog antingen eller, antingen är man timmerman eller så är man hustillverkare” VikaVimo 26 mars 2014

Många informanter berättar att de ibland upplever att de arbetar mer hantverksmässigt än vad som uppskattas eller förstås av kunderna. Andra talar om att de hamnar i en pedagogisk roll där de får sälja in sin hantverksmässiga del av produktionen. Sammantaget återkommer de till att det inte är den specifika kundens förståelse eller intresse som avgör var man lägger prestationsnivån, utan att man vill känna att man gjort ett bra jobb som man också kan visa upp för andra kunder och hantverkare. Detta kan kopplas till Richard Sennetts definition av hantverk som en grundläggande mänsklig impuls som handlar om att göra rätt för sig och *”the desire to do a job well for its own sake”* (Sennett 2008).

”I grund och botten är det ju upp till beställaren att vara kunnig. Kommer man undan med något så är det vad beställaren vill ha. Men sen har man ju ett samvete och en yrkesstolthet. Det blir lite av en hobby att visa andra kolleger vad en gjort. Allt man gjort ska ju vara skapligt representativt, att göra reklam för sig.” Nordins byggnadsvård 20 mars 2014

De nyrekryterade inom den hantverksmässiga timmerhustillverkningen idag har väldigt spridd bakgrund. Det finns de som har gått någon kortare eller längre timringsutbildning, andra är omskolade snickare medan vissa kommer in i branschen med helt annan bakgrund. Det som enligt de flesta informanterna är den viktigaste egenskapen för att bli bra på att timra är intresset. Andra saker som kommer upp är händighet, tålmod, ögonmått och bra handledning. Många återkommer också till att det krävs kunskap och erfarenhet av historiska metoder även om man idag till stor del har frångått dem.

”De ska lära upp eleverna från grunden, hur det fungerade förut, de ska ju kunna tänka som Alvar [äldre timmerman, förf. anmärkning], få den grundkunskapen. Man kan inte få de basala kunskaperna som man får av att jobba med bandkniv och yxa på något annat sätt. Det är då du känner hur fibrerna ligger i stocken. Det måste börja så och sen, utifrån det, succesivt utveckla, kanske avveckla gamla metoder och ersätta dem. Har du inte gjort dem på ett grundläggande sätt så kan du inte heller senare skapa det utseendet med en maskin, då vet du inte hur det ska vara från start.” VikaVimo 26 mars 2014

Inlärningstiden i de besökta företagen rör sig från ett halvår till ett år. De flesta understryker att man snabbt kan lära sig själva momenten i en pågående timring men att det tar tid att bli effektiv och lära sig se helheten i mer komplexa stommar med knuthöjder osv. Dock menar flera informanter att inlärningstiden förr var längre, att timmermän lärdes upp från det att de var små och att de uppnådde en profession och en skicklighet som vi inte på samma sätt har möjlighet att uppnå idag. Vissa menar att det främst är vanan med yxan som dagens timmermän aldrig kommer att uppnå till fullo medan andra informanter också nämner överblicken, ögonmättet och känslan för hur man intuitivt gör rätt.

”Jag tror inte att man hade hängt med dem, det tror jag inte. Jag vet inte vad det kan bero på, förr hade de ju en jäkla vana, de började ju när de var små pojkar att hantera yxan, det gör man ju inte på samma sätt idag.” Elev på Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Hedlund skriver om att de flesta på den ettåriga, numera nerlagda, utbildningen i Rättvik inte kände sig fullärda när de gick ut. Detta var främst i avseende på effektivitet och otillräcklig erfarenhet av alla moment som kunde uppkomma. Hedlund skriver också att det i relation till detta finns timmermän med 30-årig erfarenhet som inte känner sig fullärda och inte tror att de kommer att bli det (Hedlund 2006, s.42).

Dagens timringsarbete verkar vara mindre kollektivt än förr. Werne (1993 s.130) beskriver hur timringsarbetet oftast utfördes med en man i var knut. Detta förekommer knappt alls bland företagen i undersökningen. Av informanterna ges förklaringar som hänger samman med effektivitet. Om man inte är synkad med den andra personen skapas stress då man får vänta. Ett företag nämner att tre man på två knutar är bra då det alltid finns arbetskraft där det behövs och personer som är tillgängliga för att hjälpa till med lyft. De flesta företag har

dock idag hjälpmedel vid lyft som kan skötas av en person. Detta minskar beroendet mellan de olika personerna i arbetslaget.

”Det är ju så. Pengarna tickar iväg, då är det skönt att köra på i sitt eget tempo, ibland strular det ju i en knut och då ska den andra stå och vänta på att den ena knuten strular, då känns det mer effektivt att köra varsin stock.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

3.5 Hur metoderna föder varandra, att använda yxa i torrt virke

Metoderna i de olika momenten inom timringen påverkar utrymmet för efterkommande metod. För att kunna fräsa ett drag så måste du i ledet innan ha fräst stocken rak. Hos informanterna kan man hitta samband mellan de olika metodvalen i de olika skeendena. De som använder mer industriella metoder från början i processen följer i stort den linjen och tvärt om. De som handbilar utgår i stort sett från antingen naturstock eller naturfräst stock.

En utgångspunkt som alla tillverkare i undersökningen delar är dock det torra virket. Även detta blir en grundförutsättning som bäddar för efterkommande metoder. Skärande verktyg, så som yxa och bandkniv, är som mest effektiva i färskt trä. Inom slöjd och 'green woodworking', ett fält vari man använder rått virke och handverktyg, finns traditionen av att använda färskt trä kvar. Här finner vi olika källor som talar om att trä i färskt tillstånd både är mer lättbearbetat, mjukare och följsammare. Vilket i sin tur är egenskaper som gör processer mer effektiva och mindre arbetsamma (Langsner 1995 s.13; Petersson 2011 s.71).

”Torkat kör vi nu, men jag är inte sådär jätteförtjust i det själv. Det är lättare att jobba med rått, bättre, lättare att få ett bra resultat. Sen är det ju, de har ju inte slagit sig och vridit sig och det är lättare att bila snyggt.” Timmerblock 27 mars 2014

Historiskt sett har timringen i de flesta fall skett med färskt virke. I vissa bygder, exempelvis i Västergötland, lufttorkade man virket ett år. De flesta föredrog dock färskt virke då detta var lättare att bearbeta trots att stockarna var tyngre. Trät var också mjukare vilket man ansåg bidrog till tätare drag och knutar då timret pressades ihop av sin egetyngd. På vissa platser har timringen även skett i skogen varpå man låtit stommen stå och forslat hem den senare under vintern när det varit tjäle (Werne 1993, s.123). Idag är inte branschen beroende av fördelarna av färskt virke då man relativt sett använder sig så lite av skärande handverktyg så som yxa och bandkniv.

4. Att sälja ett timmerhus

4.1 Vad är ett timmerhus?

Informanter menar att för att kalla något *ett timmerhus*, krävs det att stommen består utav timmer, hela stockar, som är knutade i varandra. De menar i huvudsak liggtimrade hus, även om enstaka hantverkare har påpekat att termen kan användas bredare, och då inkludera olika typer av stolpverk. Enligt FST är definitionen för ett timmerhus att timret inte får vara av klenare dimension än 5 tum, dock inkluderar FST i sin definition även timmerhus tillverkade med lamellstock. Majoriteten av informanterna motsätter sig användningen av lamellstock, de tycker att det ska vara 'riktigt' timmer, utan lim eller andra material.

Många av informanterna upprörs av närliggande branscher som är mer industriella och saluför hus som har ett yttre skal som ska efterlikna timmerhuset, men i genomskärning består utav flera olika material. Ett exempel på detta är så kallat isolertimmer, som kan bestå av fräst timmerpanel med mineralull emellan.

”Jag är emot det där, det man kallar isolertimmer och allt vad de försöker, att rida på den här traditionella vägen. Jag tycker det blir helt fel och där försöker vi att tampas med att det bara ska vara stockar åtminstone 5 tum tjocka, det är det som får kallas timmer. Helt emot det och det är inte för att vi har vår nisch, utan det är för att vi ska kunna behålla den här gamla kunskapen. Det var därför jag började timra en gång i tiden också, för att, just för passionen att se det här gamla timret.” VikaVimo 26 mars 2014

Informanterna vill också dra en skiljelinje mellan timmerhus och massivhus. Massivhus ses av många som ett vidare begrepp som kan inkludera timmerhuset, men vill understryka att det inte är en synonym. De som är kritiska till lamellstockar i timmerhus, menar att det skulle kunna ses som ett massivhus, men inte ett timmerhus.

”Jag har lite svårt för limträ, så fort det börjar bli limträ så känns det som att man har gått ifrån det ganska mycket. För mig har det mer att göra med, hur mycket man lägger in i det träet man använder, du skulle kunna ta sådan hära små bitar, limma ihop dem till en balk och sedan göra ett timmerhus, eller ett trähus. Och det finns ju, i Österrike finns det, massivträ kallas det då, det uttrycket är mer lämpligt, då är det massivträhus.” Timmerjocke 26 mars 2014

Timmerhuset kopplas av informanterna samman med olika grad av autenticitet. Majoriteten anser att det handtillverkade timmerhuset är det som mest självklart är ett timmerhus. Det uttrycks ofta som ”ett riktigt hus” eller ”ett riktigt timmerhus”. Vissa av informanterna menar att det inte spelar någon roll hur timmerhuset är tillverkat för att vara ett timmerhus, medan andra tycker att metoden till viss del spelar roll. För flera är gränsen,

för vad ett timmerhus är, flytande och fast samtidigt. Det är lättare att säga vad som självklart är ett timmerhus, och vad som inte är ett timmerhus, än att försöka ringa in en gräns dem emellan.

”Men då är det ju inte utav timmer. Och då är det ju inte ett timmerhus. Är det byggt av timmer så är det väl ett timmerhus. Sen finns det ju fula maskintillverkade timmerhus och sen finns det vackra handtillverkade timmerhus. Men att rationalisera själva timmerhustillverkningen påverkar nog inte definitionen om vad som är ett timmerhus.”
Handkraft timmerhus 25 mars 2014

För en del informanter går gränsen vid helfrästa stockar, då huset utseendemässigt och hantverksmässigt uppfattas förlora sitt värde. Det helfrästa husets estetiska uttryck beskrivs som ”dött”. Detta är en formulering som av vissa informanter också inkluderar maskinbilat timmer. Hantverket som försvinner i och med helfrästa stockar används är själva processen och tankearbetet i att välja rätt stock och ha översikt över knuthöjder och varv.

Slutligen menar vissa att det idag finns en fara med att timmerhus i sig är ett värdeladdat ord. Många timmerhus säljs idag för att timmerhuset som fenomen och begrepp är positivt värdeladdat. Men på grund utav denna värdeladdning kan även andra typer av hus säljas, som i mycket skiljer sig från ett traditionellt timmerhus avseende material och processer.

”Det är ju bara så länge du lägger en positiv betydelse i ordet timring som det är ett problem att man använder det för någonting annat, som ett varumärke. Om du skulle säga, detta är också ett hus. Öh ja? Det finns ju liksom ingen värdering i ett hus. Du kan kalla det där, vad heter det, isolertimmer för ett hus, det är ingen som kommer att opponera sig. Det är ett hus. Men så fort du börjar referera till som vissa ord som är lite, alltså du bygger ju upp en känsla av exklusivitet.”
Nordins byggnadsvård 20 mars 2014

4.2 Varför vill kunden ha timmerhus?

”Ja varför, det kan jag inte svara på, de vill ha riktiga hus.”
Ollas timmerstugor 26 mars 2014

Det finns flera tankar om varför kunder vill ha timmerhus. En grov uppdelning av dessa skulle kunna vara ekologiska aspekter, boendenaspekter, estetiska värden, och en vilja av att ha något som enklast benämns som ett ”rejält” hus. Många tillverkare lyfter fram olika ekologiska argument för kundens intresse, och menar att denna aspekt har fått ett uppsving de senaste åren. Ekologiska aspekter på timmerhuset anses vara att det har få, förnyelsebara och naturliga material som kan hämtas från närområdet. Vissa nämner också byggnadens långa livslängd som en ekologisk fördel och att materialet i slutändan kommer att vara nedbrytbart.

”Väldigt hög livskvalitet och boendemiljö framförallt, ja det är det ju verkligen. Och det är ekologiskt också. Det känns som om det är ett väldigt viktigt argument idag i alla fall, att det byggs av ekologiska material. Det sägs ju att blodtrycket sänks och att man mår mycket bättre i ett timmerhus. Det är hälsosammare, det är bara naturmaterial, klart att det är hälsosammare, det är ju många personer som har haft problem med

allergier som har upplevt en jävla skillnad när de har flyttat in i ett timrat hus med naturmaterial.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Boendeaspekter handlar enligt informanterna till stor del om termiskt klimat. Dessa termiska fördelar handlar om timmerstommens lagringsförmåga av värme och kyla, men också hur stommen tar upp och avger fukt. Stommens värmelagring och spridning handlar om dygnsutjämning, välkommen kyla på sommaren och ett värmetillskott på vintern. FST har gjort kundundersökningar där just inomhusklimatet och värmelagringen har varit det som kunderna värdesatt högst. Föreningen arbetar också med att sprida kunskap om timmerhusets termiska fördelar.

”Vi har gjort undersökningar med FST där de fick fylla i en enkät, vad som är nummer ett i ett timmerhus. Och de säger att det är inomhusklimatet som är det absolut bästa, i andra hand så kommer värmelagring och alla de där grejerna, bonusarna. Men just inomhusklimatet är alla jättenöjda med. För du får ju en mycket jämnare fuktighet inne i huset och just det här med att slippa plasten och det riktigt täta. Sen tampas vi ju lite med, det som de ser som största pluset, är ju vad de där passivhusen strävar ifrån egentligen, med noll energiåtgång. Supertäta så att det varken kommer in eller ut luft, utan att man får styra mekaniskt med ventilation.” VikaVimo 26 mars 2014

En annan aspekt på inomhusklimat är ventilation. Ett timmerhus har historiskt sett haft självdrag. Detta har fungerat genom en kombination av otätheter i huset och husets eldstäder. När man har varmt bostaden har det bildats ett undertryck vilket har utjämnats genom att frisk luft har sugits in genom husets otätheter (Hagentoft 2003, s.66-67). I motsats till självdraget eftersträvas i dagens byggproduktion täta hus. Detta för att med en kontrollerad ventilation kunna spara på värme, men också för att det inte ska bildas fuktskador där den varma och fuktiga luften tar sig ut (ibid s.128-130).

Samtliga informanter menar på att ett timmerhus byggt för bostad är beroende av ett tätt drag. Draget är den svaga länken i stommens klimatskal. Dock menar alla att timmerhuset aldrig blir helt tätt, en sådan precision med ett material som rör sig är inte möjligt. Vissa menar dock att detta är en av timmerhusets fördelar. Att huset inte är helt tätt med hjälp av tätskikt gör att fukten kan regleras jämnare och att man slipper mekanisk ventilation. Det finns dock informanter som är skeptiska till uppfattningen kring fördelarna som rör termiskt inomhusklimat.

”Alltså byggnadsvårdsmyterna, att husen andas och så, nej, alltså det är döda träd, de andas inte. Dom kan vara skapligt hygroskopiska men de kräver ventilation. Ja alltså, det är ju lite tråkigt att som hantverkare vara sådär, ’Ja, nä nä de gör de inte, men de är bra ändå.’ ’Men de tar ju upp fukt och grejer’. ’Nja fast det tar tre dagar att avge den där fukten.’ Nordins byggnadsvård 20 mars 2014

Estetiska värden är något som flera av informanterna återkommer till.

”Sen är det ju som sagt, väldigt iögonfallande. Man vill ju vara attraherad av sin byggnad, det är klart, man vill ju inte bo i något som man inte finner attraktivt, så känner jag i alla fall. Man vill ju vara tillfredsställd med sitt hus.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

En central aspekt bland informanterna angående de estetiska värdena är att timmerstommen någonstans ska vara synlig. Detta kan ställas i motsats till att vi idag har ett stort bestånd av äldre timmerhus i landet, men att få av dessa har synliga stommar. Olika företag förespråkar här olika sätt att hantera en synlig stomme. Vissa förespråkar lerklining på insidan, som ett sätt att täta stommen med ett material som i likhet med timret är hygroskopiskt, dvs. tar upp och avger fukt. Dessa förespråkar dock en synlig stomme utifrån.

En annan grupp informanter ser att deras kunder vill ha en synlig stomme invändigt. Det finns också företag som drar el och vatten inuti stommen för att den synliga stommen ska vara estetiskt fri från dessa installationer. Denna grupp menar också att timmerhusets lagringsförmåga av värme och fukt går förlorad om stommen invändigt täcks. Det är också vanligt att företagen producerar stommar som syns på utvalda ställen i huset. I dessa fall ytbehandlas bara dessa utvalda väggar, med t.ex. handbila eller elhyvel.

Förutom åsikter om vad som bör vara, och vad som är vackert, finns också åsikter om vad som inte är vackert eller lämpligt. De finns de som menar att synligt timmer inomhus inte är historiskt förankrat de senaste två hundra åren, dessa anser att det blir mer av en "furugrotta" i negativ bemärkelse. I motsats till detta finns det de som tycker att det rent av är principiellt fel att klä stommen invändigt, dels av estetiska skäl, men också för att timmerstommens positiva egenskaper går förlorade.

Enligt informanterna är anledningen till att timmerstommen ska vara synlig också försäljningsaspekter. Flera av informanterna menar att om man ska klä in hela stommen kan man lika väl köpa en regelstomme. De menar att en timmerstomme är allt för ekonomiskt påkostad för att döljas. Ingen köpare skulle vara motiverad att köpa en timmerstomme om den skulle vara helt inklädd.

"Det har ju också blivit som något, att timret skall synas överallt. Från mitt synsätt, skulle jag ha en timmerstomme så vill jag att den ska vara synlig på insidan för att man ska få en, ja en, om man ska använda fackord, termisk komfort eller hur man upplever inomhusklimatet. Det tycker jag är den största fördelen. Hur timmerväggen tar upp värme och sånt, det är det jag tycker är den största fördelen. Utsidan är liksom bara, det är ju bara estetiskt. Det är ju i och för sig inte fel, men för min egen del så skulle jag aldrig kunna köpa en timmerstomme och sen sätta två decimeter Rockwool på insidan. Då kan man köpa ett planktimmer." Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Men de estetiska värdena inkluderar även just de handtimrade husen som en egen kategori. Många av informanter tycker att de maskintillverkade husen förlorar just i hänseende av estetik. I andra hänseenden kan de se att maskintillverkade hus säkert kan vara täta och funktionella, men det väger inte upp. När det gäller estetiken för de hantverksmässigt tillverkade husen så beskrivs de med ord som levande, naturliga, behagliga och att de väcker något essentiellt hos oss människor.

"Till stor del är det väl att det är vackra hus. Folk tilltalas av det, det sitter i själen det här med timmerhus, särskilt när de ser timmerhus där det är, munblåst glas och det är handbilade väggar, verkligen hantverksmässigt tillverkat, då tror jag att många fastnar för det på något sätt. Sen är det nog till viss del någon slags nostalgi också, att man vill tillbaka till något, folk är trötta på sånt som går för snabbt och blir dåligt och såhär. Det kan få ta tid bara det blir rejält och ordentligt gjort. Det är väl den känslan många

har med timmerhus, att det verkligen är gediget, ett gediget hus. Det håller länge och det är inga konstiga material och sånt. Klart det är den aspekten också.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

Återkommande för alla informanter är att timmerhuset är en investering, för köparen men också för kundens efterkommande. Ett timmerhus står länge. Många av informanterna talar om flera hundra år. Detta knyter an till andra egenskaper som de handtillverkade timmerhusen sägs ha. Timmerhusen beskrivs som rejäla, riktiga, naturliga, exklusiva, genuina och äkta. Olika positivt värdeladdade ord som väcker känslor. Vissa talar om att det är just känslor som säljs in, snarare än huset i sig.

”Som säljare av ett timmerhus, så säljer jag ju aldrig ett timmerhus utan jag säljer ju en känsla. Det är liksom känslor som jag säljer, modernt kallas det väl för storytelling, jag säljer ju den här, traditionella, dala, jag säljer ju en bit av historien.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

4.3 Vem köper timmerhus?

När informanterna pratar om vem som är köparen av ett handtillverkat timmerhus kommer tre huvudspår upp, att timmerhus är relativt dyra, vilka storts människor som köper handtillverkade hus och att timmerhus ofta säljs till landsbygden.

Att handtillverkade timmerhus är dyrare än andra typer av hus är något som branschen ständigt måste förhålla sig till. Vissa uttrycker det som att de har resursstarka kunder, att vem som helst inte kan köpa ett timmerhus, eller att många vill ha ett handtillverkat hus men inte är redo att betala för det. Det finns också informanter som känner att det är olyckligt att husen kostar så mycket och att de skulle vilja kunna sälja hus även till människor som inte är lika bemedlade.

”Om man ska göra såhär hantverksmässigt som vi vill göra, om man ska handhyvla golven och göra handhyvlade profiler på fönster, då är det klart att det blir dyrare än ett prefabhus från Myresjöhusstillverkare. Så tyvärr kostar det ju lite mer.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

”Det har väl med status att göra, på något sätt. Lågavlönad ensamstående morsa kommer kanske inte köpa eller bygga sig ett nytt hus, det är ju någon med någon slags status i samhället. Oavsett vad man tycker så krävs det ju kapital för att bygga ett hus, oavsett om det är ett timmerhus eller vad det nu må va liksom.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Vissa argumenterar också för en effektivisering just för att skapa möjligheter för fler att ha råd med deras hus.

”Vi började ju så också, att det skulle vara rent hantverksmässigt men vi har ju sett, att dels sliter det för mycket och dels att folk har svårt att betala för det. Det blir en väldigt riktad målgrupp, fanatiska människor med mycket pengar och de är ju rätt få när det gäller timmerhus, vad vi ser häromkring i alla fall. De finns säkert i Stockholm, men där finns ju alla typer av människor.” VikaVimo 26 mars 2014

Dock menar många av informanterna att det snarare är intresset som är centralt och inte ekonomin när det gäller intresse för att köpa ett timmerhus. Detta intresse kan inrikta sig på historisk bebyggelse, hantverk eller vara ett intresse för just timmerhus. En förutsättning som också ofta kommer upp i intervjuerna är kundens kunskap. Kunden måste ha kunskap och intresse för de egenskaper som ett handtillverkat timmerhus har, men som andra hus saknar. Dessa värden kan i sin tur väga upp en dyrare ekonomiskt kostnad.

”Men det är nog snarare intresse än pengar som krävs för det är ju inte så enormt stor skillnad i pris. Men för den som inte förstår skillnaden mellan handhyvlat och sådär så är det ju såklart en väldigt onödig kostnad. Därför vill det ju till att det är kunder som är intresserade av hantverket och traditionen och alla de här vackra orden.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

Andra egenskaper som av informanterna tillskrivs köparna är att de är romantiker, ”grönåvågare” och konservativa.

”Mycket romantik. Du kan sälja hus kring vissa värdeladdade ord, som egentligen är en sorts konservatism, men, som man säljer in med positiva ordalag. Konservatism kan ju vara både positivt och negativt när man flyttar den mellan olika områden. Vi vill inte ha konservatism inom politiken men inom vissa delar av byggsvängen. Bland våra kunder kan ju folk vara extremt konservativa.” Nordins byggnadsvård 20 mars 2014

En tredje aspekt på vem som köper ett timmerhus är den geografiska. De flesta timmerhus säljs till landsbygden. Flera av timmerhustillverkarna säljer också hus till platser de sålt till innan. Många menar på att intresset för timmerhusen sprider sig via grannar och att de levererade husen väcker intresse i sin omgivning.

”Men det är ju så, där vi monterar våra timmerhus så brukar ju vägarna sluta. Det är ju liksom änden.” Ollas timmerstugor 26 mars 2014

Jari Heikkilä (u.å.), arkitekt vid Oulu universitet i Finland, skriver att en utvecklingsväg som skulle kunna vara möjlig och önskvärd för timmerhuset som konstruktion, är en spridning till städerna. Heikkilä menar att denna utveckling inte har några strukturella eller tekniska hinder, men att det däremot krävs en ny modern arkitektur som inte är lika förknippad med landsbygden. Idag menar han att husen som byggs är naturromantiska. Även timmerhus som är maskinellt tillverkade byggs i gammaldags romantisk stil, vilket han ser som inkonsekvent och problematiskt.

Vissa informanter nämner att de inte säljer till eller skulle ha möjlighet att slå sig in på en marknad i städerna. Däremot säljer flera företag hus till områden i anslutningen till storstäder, så som Stockholms skärgård.

”Men det är ju ändå en minoritet som kan bo i trähus, eller i timmerhus, det är ju inget alternativ för storstan att bygga timmerhus. Utan det är ju en exklusiv minoritet. Rent platsmässigt, naturligtvis kan man ju inte ersätta höghusbebyggelse med timmerhus. Utan det är en exklusiv liten skara som kommer kunna unna sig lyxen att bo i timmerhus.” Elev 24 mars 2014 Sjövik folkhögskola 2014

4.4 Att sälja in ett hus med yxa

*”Vi tillverkar våra timmerhus i stort sett på samma sätt som man gjorde på 1800-talet, med den skillnaden att vi använder uppvärmda lokaler då vi bygger husen.”
Ensilrestugans hemsida 14 maj 2014*

Flera av tillverkarna uttrycker i sin marknadsföring att man timrar som man gjorde förr. Det kan stå att de tillverkar äkta handbilade hus eller att tekniken i stort är oförändrad sen flera hundra år. Många av företagen har bilder på yxor eller personer som arbetar med yxor i sina reklamblad. Färre bilder finns på motorsågar. Här märks dock en skillnad mellan företagen. De som på en skala använder sig mer av traditionella handverktyg, fokuserar oftare på yxan som symbol i sin marknadsföring, medan motorsågen i mycket högre omfattning finns med i de mer moderniserade företagens reklam.

Ungefär hälften av företagen uttrycker att de brukar stå på mässor för att marknadsföra sina hus. Vissa av dem talar om att det drar folk när man står i ett bås och handbilar timmer. Det är många människor som kommer fram och olika samtal kring timring och timmerhus kan inledas.

”Alltså vi har ju varit ute lite grann på någon mässa och sådär och det är ju väldigt intressant när det hamrar och slår och bankar, så är det. Och alla har ju någon relation till timring på något vis, om det så är farfar som har gjort det eller man har provat själv och många har gått timringskurser och så.” Timmerblock 27 mars 2014

Vissa tillverkare menar att det mycket är aktiviteten i sig som lockar. Men de menar också att motorsågen skulle vara lite mer problematisk att locka med, ur säkerhetssynpunkt, men också i hänsyn till historiska aspekter.

”Men att stå ute på en mässa, det är en sak att stå med en yxa, men börja härja med en motorsåg och ha folk omkring dig. Ja det låter, och det drar. Sen är det ju inte samma, kommentaren kommer ju direkt, ’nä sådan där hade man inte förr’. Och nej, så är det ju. Det finns många aspekter i det.” Timmerblock 27 mars 2014

En elev på Sjövik uttrycker sig ha som mål att mer och mer få in en vana att plocka upp yxan i olika moment, dels för att bli mer effektiv, men också för att yxan inte bara ska bli en marknadsföringssymbol.

”Det är i alla fall något som jag har tänkt på, det är mitt mål, att försöka att inte bara plocka upp motorsågen av bekvämlighet utan utmana sig själv att använda yxan. Så det inte bara blir en gimmick som sitter i loggan på alla timmerhustillverkare.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

4.5 Den pedagogiska ansatsen

Genomgående för de olika företagens marknadsföring är att den har en pedagogisk ansats. Tillverkarna förklarar ofta på sina hemsidor hur de tillverkar husen och kopplar samman detta med historien. Ofta finns det förklaringar av olika begrepp som förekommer inom timring, så som drag, dalaknut och rot och topp. Även begrepp som förekommer inom branschen förklaras, så som vad de olika produktionstyperna av timmerhus innebär. Det finns en påtaglig ambition hos tillverkarna att göra sig förstådda av de potentiella kunderna. På vissa hemsidor kan man till och med se filmer om hur husen tillverkas. Förklaringar för detta fenomen kommer upp i olika samtal med informanterna. Många av tillverkarna menar på att kunderna behöver en slags förkunskap för att ha ett intresse av att köpa ett timmerhus, och att en sådan kunskap kan förmedlas till kund. Vissa berättar om tillfällena då kunden blivit mer och mer intresserad av processen när den väl inletts.

”Sen så kanske kunskapen och intresset väcks i och med att man börjar bygga. Som han som har beställt det här, han hade väl mest ett begynnande byggnadsvårdsintresse från början, men sen så har han i samband med att han har renoverat sina hus blivit mer och mer intresserad av att det ska vara på riktigt. Som när vi pratade om handhyvlat, då förstod han inte vad det innebar, men sen så förklarade man och kanske provhyvlade en bit och visade och sen var han ju hel frälst på handhyvlade golv. Just att det blir så slätt och ändå har en sån känsla. Så man kan ju också öppna ögonen på folk och visa lite en helt ny värld nästan.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

Vissa informanter talar också om att timmerhus behöver säljas in mer än ett ”vanligt hus” just för att det idag inte är ett konventionellt val. Vetskapen om hur ett timmerhus är tillverkat och producerat tillhör idag inte heller allmän kunskap. Att timmerhusen säljs in som just ”rejåla, riktiga och naturliga hus” bidrar också till att processen ska kunna vara transparent.

”Du kan se hur vi gör dem, du vet vad du köper. Det ju mycket det man säljer på. Men sen är det ju också att det krävs lite extra övertalning just för att det är, inte normbrytande, men det är ju inte ett genomsnittligt hus. Ett genomsnittligt hus är väl något slags modulhus eller regelvirke, det som det byggs mest av idag.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

4.6 Kundens blick

Den hantverksmässiga timmerhusbranschen består till stor del av små företag som vanligtvis har direktkontakt med sina kunder. Flera av tillverkarna beskriver en flexibilitet där kundens önsknings, vilja och uppfattning ofta är central. Tillverkarna återkommer till kunden som referens gällande utformning av huset, balansering mellan traditionella och moderna metoder och som en referens i relation till slutresultatet.

”Men till vilken nivå ska man vara traditionell och var lägger man gränsen? Han ville ju ha det traditionellt men inte betala priset för vad det skulle kosta. Traditionellt har ju

vi sagt åtta tum, men ja, tio tum är ju också traditionellt, förutom att du ökar på bredden lite, men förutom det är allt annat traditionellt. Så man får inte snöa in på det, utan man måste hela tiden lyssna på kunden, det är ju egentligen kunden som avgör vad man ska lägga utvecklingen på.” VikaVimo 26 mars 2014

I avvägningen mellan traditionella och moderna metoder spelar kundens blick in. Genomgående för företagen är mottot att använda maskiner där det inte syns. Ofta vill tillverkarna rationalisera och effektivisera i så stor utsträckning som möjligt, men bara i den mån att det i slutresultatet inte är synligt. Tillverkarna undviker synliga maskinspår, även om dessa maskinspår definieras lite olika av olika tillverkare.

”Vi försöker tänka att, det man kan göra rationellt som inte syns, det gör vi rationellt. Att såga dragen med motorsåg syns inte, borra dymlingshålerna med eldriven maskin det syns inte heller, så det kan man ju sträcka sig till, i övrigt så ska det ju vara riktigt handgjort. Lyfta stockarna med lyftkran syns inte heller i resultatet men det är väldigt rationellt.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

Samtliga företag håller med om att det är något eftersträvanvärt att dölja maskinspår men vissa menar också på att det inte är oproblemiskt.

”Det är ju var det är [en kompromiss mellan tradition och modernitet, förf. anmärkning]. Så på så sätt så kan en ju nästan tycka att vi ibland agerar principiellt fel när vi försöker dölja motorsågsspår. På ett sätt. Eftersom det är motorsågen man har arbetat med. Sen tycker jag att den inte lämnar tillräckligt fina spår för att jag ska vara intresserad av att visa dem. Men rent principiellt sett.” Nordins byggnadsvård 20 mars 2014

Det finns informanter som är oroliga för att folks syn på vad ett timmerhus är har börjat förändras och förskjutas mot ett mer industriellt uttryck. Vissa menar att de hus som idag produceras i stor utsträckning är industriellt tillverkade och att detta i längden påverkar människors uppfattning om vad ett timmerhus är. Oron grundar sig också i att den hantverksmässiga tillverkningen över tid kommer behöva anpassa sig till att efterlikna det mer maskinella idealet som de maskintillverkade husen skapar.

”Nä, topp och rot har de väl fräst bort. Det är ju det som är tråkigt, för det är ju den där synen som är vanlig för allmänheten. Det är sådär en timmerstuga ser ut. Eftersom den vanligaste nyproducerade stommen ser ut sådär [...] Idag ska det vara perfekt allting, rakt, ett maskinellt ideal som eftersträvas hela tiden och då försvinner ju hantverket också.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Även i relation till bilningen spelar kundens blick och förkunskaper in. De flesta tillverkare är överlag tveksamma om huruvida kunden och människor i allmänhet ser skillnad på maskinbilade och handbildade hus. Detta används ofta som ett argument för maskinbildade hus, och blir som resonemanget ovan, en effektivisering som kan göras utan att det syns.

”Nä jag tror inte att de ser någon skillnad. Nä, det tror jag inte. De som är i trakten här, säg i Dalarna, de kanske ser skillnad. Och de som är lite, ja vad ska vi säga, mer pålästa då.” Ollas timmerstugor 26 mars 2014

De som förespråkar handbilade hus tänker sig däremot att även om folk inte ser skillnad vid en första anblick så skulle de se skillnad om ytorna ställdes bredvid varandra. Båda grupperna formulerar att det krävs en slags förkunskap, att människor i branschen eller med intresse för äldre hus ser skillnad på maskinbilade och handbilade hus.

”Men jag tror också att som det här med handbilat och maskinbilat, om du frågar någon på stan så tror jag inte att de inte skulle funderat över det. Men om du skulle visa upp ett helt hus, tror jag att de flesta, även om de kanske inte vet exakt var det är som gör skillnad, så tror jag att många åtminstone skulle tänka på att det är en skillnad på något sätt. Att det ser mer levande och handgjort ut. De blir ju mycket mer stela de maskinbilade husen, det blir randigt på ett helt annat sätt.” Handkraft timmerhus 25 mars 2014

Figur 13. Handbilat

Figur 14. Handbilat

Figur 15. Maskinbilat

De som handbilar uttrycker också att de handbilar för sin egen tillfredställelse.

”De kanske inte ser skillnad, så kan det ju vara men det är ju en egen tillfredställelse också. Och det finns ju kunder som gör det, så är det ju, sen kanske de är få men, men om man skulle sätta två ytor bredvid varann kanske de ser det. Det är ju individuellt om hur man är som kund naturligtvis.” Timmerblock 27 mars 2014

En elev på timringsutbildningen på Sjövik folkhögskola berättar om hur den egna synen på timmerhus har förändrats under utbildningen. Innan utbildningen kunde eleven se maskintimrade, helfrästa hus och tänka att det var vackra hantverksmässiga hus. Idag beskriver studenten att inställningen till de maskintillverkade husen helt har förändrats, nu är de inte alls fina, utan upplevs snarare som estetiskt hemska.

Dolena trähus är ett företag som producerar handtillverkade timmerhus, maskintillverkade timmerhus och elementhus. De skriver på sin hemsida om skillnaden mellan maskintillverkade och handtillverkade stommar utifrån kundens perspektiv.

”Det är verkligen mycket som beror på dina önskemål. Om du vill ha ett timmerhus präglad av unik naturskönhet välj handbearbetade stockar. De tillverkas av virke av högsta kvalitet, varje stock bearbetas för hand, väggarna reses så att varje stock passar exakt på plats. Ett sådant hus bevarar alla bästa egenskaper. Å andra sidan ska man

tänka på att maskinbearbetade stockar är mer universella och skapar en mer "civiliserad" miljö. Ett timmerhus av handbearbetade stockar är ett unikt hantverk medan ett timmerhus av maskinbearbetade stockar är en vanligare och ytterst praktisk lösning." Dolen trähus, de vanligaste frågorna.

5. Framtiden

5.1 En unik och hotad kunskap

”Det är ju en kunskap som man besitter som den breda massan av timmerhustillverkare inte har. Det är ju verkligen någonting att hålla fast vid och värna om.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Idag är det flera byggnadsvårdsföretag som lagar timmerstommar men få företag som nytimrar enligt den hantverksmässiga produktionstypen. Flera tillverkare inklusive timringsutbildningen på Sjövik folkhögskola utför både nytimring och restaurering och renovering av äldre timmerhus. Informanterna talar dock om att det rör sig om olika sorters kunskap. Kunskapen att nytimra och att laga en äldre timmerstomme går delvis omlott men mycket är särskild kunskap i de båda fallen.

Vid renovering av befintliga timmerstommar måste man ta hänsyn till olika tekniska metoder för lyft samt antikvariska aspekter. Kunskap om äldre metoder vid timring måste finnas för att kunna efterlikna den befintliga byggnaden i de fall det är önskvärt.

Vid nytimring måste de som timrar inte ha kunskap om äldre metoder och knuttyper. Dock ser många av informanterna en sådan historisk kunskap som eftersträvansvärd, för att i olika situationer kunna uppnå ett bra resultat. Nytimring kräver en kunskap och ett mentalt arbete med att hålla koll på knuthöjder och stockval i relation till en hel byggnad. Restaureringen fokuserar ofta på en plats i taget, även om höjder och stockval inom restaurering också är val som är av yttersta vikt.

Andra beskrivningar på skillnader mellan nytimring och restaurering är att nytimring innebär att arbeta med nytt och rent trä, medan lagningar av befintliga hus innebär en väldigt mycket mer smutsig och skräpig arbetsmiljö. Nytimringen beskrivs också som repetitiv och närmast meditativ medan lagningen består av ett annat slags tankearbete som varierar från fall till fall.

”Det är väldigt kul att renovera också, men det är som två olika jobb, som två olika världar. I den ena får man fokusera på det man gör, det är ungefär samma moment hela tiden, även om varje stock är olika så är det liksom banda, bila, såga knut, justera, göra långdrag och slå ihop skiten. Medan renovering kan vara smuts, smuts, smuts, smuts, såga med motorsåg, mera smuts, och sen så gör man en liten timring på en dag sådär, efter två veckors bärande av skräp. Men båda två har sin charm.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Många av informanterna tror att produktionen av de handtillverkade timmerhusen kommer att minska, till följd av konkurrensen från de maskintillverkade husen. I framtiden tror de att det handtillverkade huset kommer att vara en än mer exklusiv byggnad. Kunderna

kommer vara de som har råd men också de som har intresset. Många nämner också att intresset kommer att finnas hos dem som tröttnat på det fabriksstillverkade och det moderna samhället i stort.

”Men om det finns någon framtid i det, jag vet inte. Jag tror att det blir exklusivare. Det finns timmerhusfabriker, Finland har jätte mycket, de spottar ut en hel kåk varje dag [...] Det är därför det kommer att bli exklusivare tror jag. En krets av människor som är mer intresserade av hantverk och design, som vill uppleva något annat för att de är trötta på allt som är gjort i fabrik. De har redan bott i det perfekta huset där allting är på millimetern, det är perfekt, de har bott i ett betonghus, modernt och minimalistiskt och allt du kan tänka dig. Och sedan kanske de längtar efter det hära, sedan får de punk och blir utbrända och så ska de flytta till skogen och då ska de minsann bo i ett timmerhus och det ska vara mossa över allt.” Timmerjocke 27 mars 2014

Många tror att tillverkningen kommer att minska för att de som timrar kommer att gå bort och inte ersättas av nya yrkesverksamma personer. Hedlund skriver i sin rapport 2006 att de som tillverkar timmerhus till majoriteten är män som närmar sig pensionsåldern (Hedlund 2006, s.1). Flera företag uttrycker också en skepsis kring de utbildningar som finns och har funnits de senaste åren, och tror inte på en tillväxt av yrkesverksamma därifrån.

”Men det blir väl bara den här generationen som håller på, när den här generationen faller bort, då så, blir det nog inte nå mer handtillverkat heller. Det finns ju inte många ungdomar som håller på.” Ollas timmerstugor 26 mars 2014

På utbildningen på Sjövik folkhögskola uttrycker vissa elever samma oro för att den hantverksmässiga tillverkningen kommer att minska. Detta kopplas tydligt samman med den mer industriella tillverkningens utveckling och spridning. Studenterna uttrycker tankar om sin egen framtid som timmermän. En av dessa tankar är en vilja att hålla fast vid hantverket och den unika kunskapen, även om det kommer innebära att det kommer vara svårt att ekonomiskt gå runt.

”Om man ska gör det man tror på och inte använda sig av industritimring och frässtockar så får man vara beredd på att lägga lite mer tid på det helt enkelt. Och det är ingenting mig emot, man får liksom anpassa matsäcken, alltså mun efter matsäck. Man kanske inte tjänar lika bra på det här men samtidigt måste man göra det som man tror på.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

En praktisk aspekt som kommer upp på samma tema är verktygens utveckling. Dragpassare eller penndrag som av flera tillverkare använts för att dra stock och knut är idag svårare att få tag på. Vissa menar på att de inte längre tillverkas, men det finns hemsidor där de fortfarande säljs. Det finns också äldre modeller på dragjärn som ger en rits istället för ett blyertsstreck. I motsats till utvecklingen för dragpassaren har det utvecklats bilningsmaskiner som ska efterlikna handbilning.

”Penndragen de finns ju inte, de är ju slut de med, de finns ju inte att få tag i idag. Så det är ju liksom ett dilemma att verktygen försvinner före oss, före människan.” Ollas timmerstugor 26 mars 2014

Figur 16. Dragpassare

Figur 17. Timmerdrag

5.2 Drivkraften

Det som enligt informanterna motverkar den industriella utvecklingen för deras egen del är kärleken till det som beskrivs som hantverket. Det är hantverket som motiverar, lockar och ger energi.

”Den första tanken är att det är för att det är väldigt vackert och kul att få jobba med händerna på riktigt. Att vi verkligen gör allt för hand, det är otroligt hantverksmässigt allting. Så det är ju stimulerande, det är fantastiskt att få jobba med sånt här och få betalt för det. Så det är väl kanske därför som man började snöa in på det. För det finns en glädje i det, en kärlek till hantverket. Men sen ju mer man håller på så märker vi ju att det finns, om man kör såhär och verkligen gör allting för hand och hantverksmässigt så finns det ju ett väldigt sug efter det också. Det sporrar ju en ännu mer att fortsätta.”
Handkraft timmerhus 25 mars 2014

Informanterna beskriver det som att man får arbeta med något man tror på, något man är stolt över och som man står för. När Hedlund (2006, s. 6) skriver om vad timmermän anser är viktigast i arbetet nämner hon stolthet över arbetet, som en av en handfull faktorer.

”Det känns bäst. Jag tycker ju liksom, fräsa timmer och såhär, då kan du spika en panel lika gärna, den blir ju alldeles livlös. Det är ju mera den känslan man har själv, att det känns roligare att göra rätt. Genuint, mera genuint så att säga.”
Timmerblock 27 mars 2014

”Att liksom ha en passion för det, det är lite som Alvar [äldre timmerman, förf. anmärkning] säger i filmerna, att blir lite som en drog när man kommer in i det. Så fort man är ute och åker någonstans, man tittar ju på knutar vart man än är, och då har man ändå hållit på med det i femton år.”
VikaVimo 26 mars 2014

En student på Sjövik folkhögskola beskriver rädslan för att i framtiden ge upp hantverket just för det maskinella.

”Det är väl lite det man är rädd för. Att man slutar som någon slags maskinoperatör om trettio år, då kanske man står där och kör någon slags cnc-fräs. Och berättar för våra ynglingar som kommer, ’När jag var liten då högg vi med yxa’. Det är nog lite en rädsla jag har, att man kommer sluta som det. Det är väl lite en sådan trend i samhället, att man effektiviserar bort väldigt mycket jobb.”
Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

5.3 Utbildning

Dalarnas timringsutbildning på Sjövik folkhögskola är idag den mest omfattande och grundläggande utbildning inom timring som finns i Sverige. Utbildningen drivs som en tvåårig KY-utbildning som har intag vartannat år. Andra utbildningar som innehåller mindre kurser av timring är Bygghantverksprogrammet som ligger under Göteborgs universitet, Träakademin under Mittuniversitetet, Byggnadsvård på Vindelns folkhögskola och Trägymnasiet i Ljusdal. Utöver detta finns olika kortare kurser som erbjuds av nätverk, museer eller föreningar.

I detta arbete har det också nämnts en numera nerlagd ettårig utbildning som var förlagd i Rättvik, det är denna utbildning som Ann Hedlund undersöker i sin rapport *Från elev till verksam timmerman- en utvecklingsprocess* 2006.

I denna undersökning har olika åsikter kommit upp i relation till utbildningen i Sjövik och den numera nedlagda utbildningen i Rättvik. En del tillverkare är negativt inställda till utbildningarna då de anser att dessa inte i tillräckligt hög utsträckning är anpassade till en effektiv produktion. De menar på att det är för mycket fokus på äldre metoder och restaureringar. FST har uttryckt att en bredare kompetens krävs förutom timringskunskap, så som marknadsföring och energiberäkningar (Berglund 2014). Andra tycker att utbildningarna har gjort skillnad när det gäller förnyringen av en allt för gammal yrkeskår.

På Sjövik folkhögskolas hemsida beskrivs olika målsättningar för timringsutbildningen. Några av dessa målsättningar är att hålla timringstraditionen levande, att kunna arbeta med delvis maskinell timring och att ge kunskap om olika sätt att timra i olika historiska tidsperioder. I utbildningen får eleverna pröva att svalla stockar och arbeta med handverktyg, för att sedan i den ordinarie undervisningen arbeta med motorsåg och blockat timmer.

De studenter som har intervjuats menar på att de känner av en konflikt i ledningen angående utbildningens inriktning. Då utbildningen bedrivs som en KY-utbildning finns det ett samarbete med branschorganisationen FST, som bland annat sitter med i utbildningens ledningsgrupp. Bland eleverna finns det farhågor om att FST skulle vilja att utbildningen fick en mer industriell inriktning. De intervjuade eleverna menade att en mer industriell timringsutbildning inte hade legat i deras intresse.

”De tyckte inte att vår lärare, att han inte gav en rättvis bild av hur branschen fungerar. Men samtidigt vet nog alla elever som går här varför de är här. Det känns så iallafall. De flesta hade inte gått här om det inte var en hantverksmässig kurs. Då hade man lika väl kunnat gå på fräskurs i Rättvik. Jo det känns som att, man skulle fråga sig hur många som hade gått här om det hade varit frästimring, inte jag. Det är många som inte hade gjort det då.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

5.4 Kulturarvet

Detta kapitel kommer att ta upp olika ingångar till kulturarv, för att försöka besvara frågan om huruvida det bevaras ett immateriellt kulturarv i dagens hantverksmässiga produktion av timmerhus. Kapitlet tar upp olika aspekter på immateriella kulturarv och på vilka sätt metoderna i längden skapar materiella kulturarv. Det diskuteras även olika sätt att se på kunskap, som en process eller metod. Revitalisering sätts i relation till knuttyper, och då specifikt dalaknuten. Avslutningsvis diskuteras olika ingångar till autenticitet.

Sverige ratificerade UNESCOs konvention om skydd av det immateriella kulturarvet i januari 2011. FN-organet UNESCO exemplifierar i konventionen fem områden, muntliga traditioner, framföranden, sociala sedvänjor, sedvänjor kopplade till natur och universum och slutligen traditionella hantverkskunskaper. Genom att skriva under konventionen har Sverige förbundit sig till att arbeta för att hantverkskunskaper lever vidare och brukas. Konventionen specificerar att det inte är kunskapen om hantverket som ska skyddas, utan just utövandet. Grupper och individer som bevarar och traderar kunskap ska involveras i bevarandearbetet i så stor utsträckning som möjligt (Förslag till nationellt genomförande 2010, s.14-18).

De flesta informanter är överens om att de idag bevarar ett kulturarv. Tankar kring vad detta kulturarv är eller innehåller verkar inte riktigt vara formulerade hos vissa informanter. Andra informanter för å sin sida ett resonemang i relation till tradition och metod, eller framtid och resiliens, där kulturarv är ett integrerat begrepp.

*”Vi bevarar absolut ett kulturarv, det är ju det jag försöker vurma för och tala om för folk också, när vi var nere på mässan också, det är ju den här typen av timring som jag vill visa för folk, att det här måste vi ha kvar. Det här kommer dö ut annars.” VikaVimo
26 mars 2014*

I relation till den förskjutning som skett, och som förklarats tidigare i arbetet, är frågan vad som återstår av det traditionella hantverket och vilka delar av dagens timringsarbete som kan ses som ett immateriellt kulturarv. Brukandet av verktyget yxa återstår, men istället för olika slags yxor till olika ändamål används idag nästan uteslutande bilan. Yxans funktion har också förändrats från att ha varit avverkande, till att till stor del bara stå för en ytfinish. Istället för yxan har andra mer maskinella verktyg tagit plats så som motorsåg, cirkelsåg, fräs- och bilningsmaskiner.

Ett sätt att undersöka och försöka ringa in det som ses som kulturarv och värt att bevara är att ställa det i relation till det moderna, det som tappat sin traditionella koppling. Här skiljer sig informanternas åsikter åt, vissa skulle aldrig maskinbila, vissa skulle aldrig använda fräst timmer och vissa skulle aldrig använda helfräst timmer. Detta leder oss till vad informanterna inte skulle kunna frånga utan att förlora kärnan i vad de ser som traditionellt. För vissa, de som inte vill maskinbila, är kvarhållandet av yxan och handbilningen centralt. För de som inte vill fräsa timret, är det stockens naturliga form och anpassningen den kräver som är viktig. Motståndet till de helfrästa stockarna grundar sig på att det tankemässiga arbetet vid val av stockar och översikt av knuthöjder försvinner.

Sammanfattningsvis kan det immateriella kulturarvet som bevaras i dagens hantverksmässiga tillverkning sägas vara användandet av yxan, och anpassningen av individuella stockar. Det bevaras också en kunskap om hur knuten, eller knutarna, fungerar och är uppbyggda. Resultatet i form av en konstruktion med knutpunkter är i stort sett detsamma som befintliga äldre timmerhus, även om vägen dit avsevärt skiljer sig åt. Kunskapen om hur denna konstruktion byggs, vilka moment som ska utföras, var och när, finns kvar. Dock är momenten förändrade och i och med att verktygen fungerar på andra sätt. Processen att timra bevaras, även om metoderna att utföra processen i stor utsträckning inte bevaras av de undersökta företagen.

Konventionen om skydd av det immateriella kulturarvet är dock tydlig med att det rör sig om mer än identifiering och tryggnad och betonar att bevarandearbetet gällande immateriella kulturarv kräver komplexitet. I arbetet med genomförandet av konventionen i Sverige lyfter utredningen konventionens intention att *”säkerställa ett levande bruk av kulturarvet inriktat på utövande, utövare och arenor för dessa, att främja och aktivt stödja dem och att föra kunskaperna om utövandet vidare genom formell och informell utbildning.”* (Förslag till genomförande 2010, s. 15). I Sveriges förslag till genomförande av konventionen beskrivs det hur uppdragsgivarna upprepade gånger återkommit till diskussionen om hur man ska bevara ett levande kulturarv utan att verka konserverande. De har resonerat sig fram till att bevarande av ett levande kulturarv måste tillåta en förändring och utveckling. Definitionen av ett immateriellt kulturarv får enligt utredarna inte bli något som *”hejdar eller hämmar vad som skulle kunna beskrivas som en naturlig utveckling.”* (Bjursten 2005 se Förslag till genomförande 2010, s.18).

Om en levande tradition kräver ett utrymme för förändring, för att kunna definieras som just levande, är frågan hur stort detta utrymme är eller kan vara. Det kan tolkas som att informanterna anser att de håller sig inom detta utrymme för förändring. Flera av informanterna anser att de använder traditionella metoder, samtidigt som de vet i vilken utsträckning dessa sammanfaller eller inte, med hur man timrat historiskt. De definierar också utrymmets gränser genom att förhålla sig till det som finns utanför gränsen, vilket enligt olika informanter är olika grad av industrialiserade metoder.

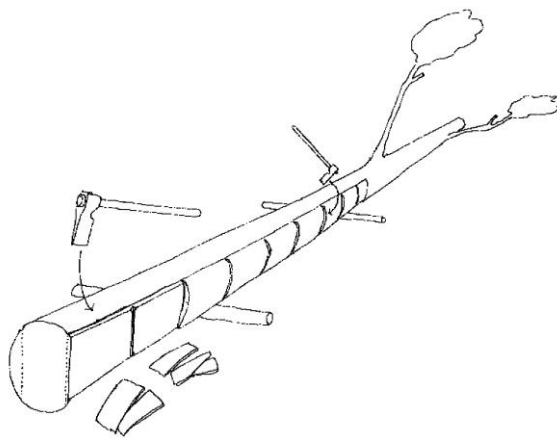
I relation till det utrymme för förändring som en levande tradition kräver, kan vi inte bara se till vad som är bevarat och likartat som förr. Dock finns det givetvis en fara i att tillåta obegränsad förändring, vilken isolertimmer kan vara ett exempel på. Motorsågen började användas inom timring under 1980-talet, vilket innebär att en stor förändring har skett de senaste 30 åren. Frågan är om denna förändring kommer att fortsätta, och i vilken riktning. Om den maskinella tillverkningen av timmerhus kommer att fortsätta utefter en industriell utveckling, kommer det innebära att den hantverksmässiga branschen också flyttar efter?

I och med att det immateriella kulturarvet och det traditionella hantverket utvecklas och förskjuts innebär det också att vårt materiella kulturarv i längden förändras. Även om branschen till stor del är inriktad just på resultat snarare än metod, kan metoden avläsas i resultatet. Som innan har nämnts ser människor med intresse och kunskap skillnad på maskinbilade och handbilade hus. Dock argumenteras det för att bilningen så småningom vittrar, och att skillnaden mellan maskinbilat och handbilat timmer med åren kommer att avta. Här skiljer sig dock åsikterna mellan de olika informanterna åt. Vissa, som maskinbilar, säger att vittringen går snabbare, medan de som handbilar kan påstå att det tar längre tid. De är dock överens om att det beror på husets utsatthet för väderlek och timrets kvalitet.

Men även ett handbilat hus har skillnader jämfört med befintliga äldre timmerhus, där timret är blockat med yxa. Timmer blockat med yxa har ofta spår av inhugg som huggs för att underlätta svallning, kläckning eller klapphugg (se figur 19). När dessa huggs något för djupt syns de även efter det att timret har fått sin slutgiltiga dimension. Något som försvårar framtida förståelse av verktygsspår är också företagens ambition att dölja maskinspår med spår som ska efterlikna handverktyg.

Figur 18. Verktygsspår inhugg

Figur 19. Att svalla en stock

Även om maskiner de senaste åren har inkluderats mer och mer i den hantverksmässiga produktionen av timmerhus, så kvarstår det som David Pye definierar som *workmanship at risk*. Definitionen innebär att resultatet inte är förutbestämt, utan avhängigt på hantverkarens noggrannhet, kunskap och färdighet (Pye 1968, s. 20-21). Motsatsen till detta blir vissa informanternas utsagor om framtiden där människan till stor del är avskild från produktionen. Timmer ”åker in i en maskin”, ”knotfräsar fräser” och ”fabriker spottar ut ett hus om dagen”. Å andra sidan finns det de som säger att de ”handbilar fast med en maskin i händerna”. Pyes försök till inringning och undersökning av begreppet hantverk, bidrar till att förstå på vilka sätt hantverket bevaras i dagens hantverksmässiga tillverkning.

Definitionen hjälper oss att se i vilken utsträckning hantverk som en process är beroende av timmermannens skicklighet och kunskap, och vad som därför skulle kunna ses som ett immateriellt kulturarv. Olika typer av frästimming reducerar gradvis i vilken omfattning slutresultatet är beroende av den enskilda hantverkarens skicklighet. När stockar är frästa raka och draget fräst så reduceras det som Pye kallar *workmanship at risk* och närmar istället motsatsen som Pye kallar för *workmanship at certainty* (ibid). Resultatet i form av ett tätt drag blir inte lika avhängigt av hantverkarens skicklighet, noggrannhet och kunskap.

Om den äldre kunskapen att timra med yxa skulle rekonstrueras skulle antagligen dagens hantverkare inom den hantverksmässiga tillverkningen ha ett stort försprång även om majoriteten av timmermännen kanske inte har en uppövad och effektiv yxvana. När man ser till aspekten immateriella kulturarv och traditionella hantverkskunskaper kan utbildningsupplägget på Sjöviks timringsutbildning motiveras. Om den nutida kunskapen i hantverksmässig timring tydligare kopplas samman med historiskt timringsarbete finns det antagligen en större chans att bevara ett immateriellt kulturarv i branschen.

Alvar Trogen säger i filmen *En timmermans teorier om timring* att det finns sju till åtta grupper av knutar, som i sin tur kan ge upp till 200 variationer. Dock används det bland de intervjuade företagen mestadels dalaknut. Få timrar med rak knut och vissa kunder efterfrågar laxknut. Vissa företag verkar i trakter där dalaknuten ursprungligen härstammar ifrån, men husen i sin tur säljs till olika delar av landet. Flera av företagen säljer också timmerhus till andra länder så som Tyskland och Norge.

Dalaknuten kan ses som ett revitaliserat fenomen. Detta då knuten tas ur sitt sammanhang och sätts in i ett nytt. Inom etnologi används ordet revitalisera med innebörden rörelse eller process. Processen innebär att restaurera, och omforma en historisk företeelse och förflytta den till nutid. Revitaliseringen sker en gång och är sedan en del av den moderna kulturen (Centergran 1992, s.128-130). Idag kan knuten ses som ett element i timmerhuset som är ursprungligt, medan andra aspekter som oklädda timmerstommar, stora fönsterpartier och modern design kan ses som moderna element. Dalaknuten har fått ett nytt sammanhang, dels som en del i ett modernt hus, men också genom att den sprids till olika platser i Sverige och övriga länder.

”Dalaknuten det är tradition, själva den knuten. Tanken bakom knuten är liksom gammal, att den blir tätare med åren, när stommen får sjunka ihop. Så det är hjärtat i princip i timmerhuset, själva knutningen. Men jag avviker ju redan med att såga, blocka, det är ju som sagt inte det som bönderna gjorde från början.” Timmerjocke 27 maj 2014

Anledningar som informanterna nämner till utbredningen och användningen av just dalaknuten är estetiska värden och att det är en tekniskt bra knut, då den fortsätter vara tät även när timret torkar och sjunker. Vissa hänvisar också till dess lokalitet och ursprung, trots att husen i sin tur säljs till andra platser. Det finns också tankar om att dalaknuten ger ett hantverksmässigt uttryck på ett annat sätt en exempelvis en rak knut, och många påtalar de vackra linjerna som skapas av knutkedjans skarvar.

”Det är mycket siljansknut, den här dalaknuten, med enkelkatt. Men det är klart det är en bra knut. Man får låsning och man får ganska bra täthet, man kan dreva in lite å. Den ger ju lite visuellt också. Jag tror att den har blivit lite populär också, jag menar en rak knut är ju, tror jag inte ger samma intryck av hantverk. Vilket är relevant idag tror jag. Att det liksom ser hantverksmässigt ut.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Något som kan diskuteras i anslutning till kulturarv är autenticitet. Autenticitet är ett komplext begrepp som i sin enkla definition står för äkthet, tillförlitlighet och ursprunglighet (Svenska akademins ordbok 2014). En grundläggande fråga som brukar ställas i relation till bevarande av befintliga materiella kulturarv är om det är autenticiteten i formen eller materialet som är mest central (ICOMOS 1992, s. 2). Eftersom nytimring som fenomen inte innehåller något originalmaterial, exempelvis i form av en äldre stomme, återstår endast formen, konceptet och idén av ett timmerhus. Detta bekräftas också av *The Nara document on Authenticity* (1994) där det understryks att ett kulturarv alltid ska tolkas utifrån sin kontext och sitt ursprung.

Susan J Terrio problematiserar och utreder autenticitetsbegreppet i relation till chokladhantverk i Frankrike som säljs in som autentiskt, traditionellt och exklusivt. Ett av de områden Terrio ringar in är hur chokladen säljs in som ett kulturarv genom att återropa

hantverk, småskalighet och process från kakaoböna till färdig produkt. Idag består dock produktionen utav en sönderdelad process, där hantverkaren som säljer produkten, egentligen tar vid efter en industriell process där kakaoböna blivit färdiga chokladblock (Terrio 2010 s. 256). Timmerhusen är så som chokladen omgärdade av samma kulturella bilder av hantverk, småskalighet, och hela processer. Men de är också i likhet med chokladen, numera långt mer rationaliserade processer, än vad vår kulturella bild av dem innehåller. De flesta som intresserar sig för timmerhus eller handgjord choklad idag har initialt inte kunskap om hur produktionen går till.

Terrio problematiserar också autenticitet genom att koppla det till klass. Terrio menar att autenticitet kan ses som den goda smaken och som något man insocialiseras i. Terrios artikel tar upp hur den franska chokladen saluför sin autenticitet, genom att kontrastera sig gentemot den konkurrerande belgiska chokladen, som utmålas som industriellt framställd, billigare och av sämre kvalitet (Terrio 2010, s.257).

Terrios teorier har bekräftats av informanter i undersökningen. Tidigare i arbetet har det främst presenterats i koppling till kunskap, att det har krävts en förkunskap av kund eller hantverkare för att se värdena i det mer traditionella hantverket. För de flesta av tillverkarna står dock det handtillverkade huset för den goda smaken i motsättning till det fabrikstillverkade. Tillverkarna har dock olika gränser för var den goda smaken återfinns, vissa har det maskinbilade huset eller de timmerhus som har estetiska influenser från Tyskland eller Canada som exempel på dålig smak.

5.5 Timmerhusets resiliens

Timmerhuset tillverkades tills för ett par hundra år sen, i de flesta fall, av material som fanns inom närområdet. Där fanns timmer men också verktygen för att förädla timret tillverkades inom detta område, innan sågen gjorde sitt intåg kring 1850. Sågen var det första verktyg som inte tillverkades av bönderna själva eller av byns smed (Werne 1993, s.116). Idag tillverkas timmerhus i Sverige ofta från timmer som har transporterats lite eller mycket längre. Den stora förändringen ifrån lokalitet och små kretslopp har dock skett i relation till verktyg och energiförbrukning. Verktyg som är centrala i produktionen idag har snarare ett globalt ursprung. Även den fossila energi som används kommer ifrån olika platser runt om på jorden.

Alf Hornborg, professor i humanekologi, har en speciell ingång till tradition och modernitet, som rör tid och rum. Tradition kan enligt Hornborg kopplas till lokalitet i tid och rum medan modernitet står för globalitet i tid och rum. Traditionellt har kunskapen varit baserad på lokal erfarenhet. Materialen och energin som används har också kommit från närområdet, exempelvis i form av foder eller vattenkraft (Hornborg 2010, s.229).

I vår moderna tid menar Hornborg att kunskapen däremot har blivit generell och vetenskaplig. Materialen i sin tur hämtas i allt större omfattning från olika delar av världen vilket i sin tur innebär ett större resursanspråk. Att moderniteten tar större rumsligt anspråk, kopplar även Hornborg till dagens snabba förbrukning av fossila bränslen, som är forna tiders ackumulering av solenergi (Hornborg 2012, s.103-137).

Hornborg menar att det utrymmet som man tycker sig frigöra med hjälp av modern teknik, i själva verket bara är en global omfördelning. Den enas vinst av tid och rum är kopplat till någon annans förlust av detsamma. Det som möjliggör denna omfördelning är enligt Hornborg dels tekniken och dels den ojämlika prissättningen som existerar idag (Hornborg 2012, s. 103-129).

”Idag så är det ju billigare att köpa timmer i älvdalen, plocka det, köra det till en tork, köra det hem till mig än att jag skulle gör allting själv, även fast vi vet, utan att räkna på det att det skulle vara mycket mer energieffektivt om jag skulle gå ut på åsen hemma och hugga allt timmer, ta hem det.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Flera av hantverkarna återkommer till att det enda som egentligen behövs för att timra ett hus är en skog och en yxa. Vissa beskriver det som en enkelhet, som en koppling till det historiska. Men det finns också en framtida dimension, där den ursprungliga kunskapen i timring kan komma att behövas igen.

”Men där ser ju jag styrkan i kunskapen vi har härifrån, alltså den kunskapen, det är ju en styrka, det är inte många som har den idag. Och jag tror, jag tror fan, det kommer behövas sen, man vet ju inte alls hur det blir i framtiden. Vi kanske inte kommer ha råd att fortsätta, det kanske inte finns resurser till det, man vet ju inte vad som händer. Det är ju väldigt skört, samhället nu, ekonomiska systemet framför allt, och det är så mycket som är så, det känns som att det inte behövs så mycket för att det kanske ska kollapsa och då kanske man måste ha den kunskapen. Och bara göra det, ja, bara ha yxa som ett redskap för att bygga ett hus, det är ju något väldigt enkelt.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Ett ord som används allt mer i debatten kring klimatförändringar och fossil energi är resiliens. Resiliens innebär ett systems förmåga att återhämta sig eller motstå förändringar. Resiliens är i dagens debatt ofta kopplat till samhällets oljeberoende och därmed dess inbyggda sårbarhet. Världen har passerat oljetoppen, vilket innebär att oljan förr eller senare kommer sina (Leggett 2006, s. 27; Hornborg 2010, s. 11). Men även den redan funna oljan borde i hög utsträckning bli kvar i marken enligt FNs senaste klimatpanel. Om inte tre fjärdedelar av det fossila tillgångarna som idag är funna stannar i marken kommer 2 graders målet att spräckas (Miljöaktuellt 2014).

Vissa informanter menar att det finns en koppling mellan vårt framtida behov av att hantera en förändring och historisk kunskap. Att kunskapen om timring kan vara en liten del i samhällets resiliens. Olika informanter tänker sig att de förhållanden som idag råder, där en regelstomme är billig och en timmerstomme är dyr, kanske kommer att förändras i och med att den fossila energin sinar.

”Det har väl mycket med att göra med hur framtiden ser ut, vi vet ju, oavsett när så, kommer ju oljan ta slut. Då kommer energi direkt att bli mycket dyrare, kilowatt timmen kommer öka dramatiskt i pris. Då har vi inget som har en sådan där konstant effekt, dom kanske kommer på något magiskt, men jag vet inte. Då kanske det slutar, vi tas tillbaka hundra år i tiden på hur vi hanterar timret. Det kanske kommer bli mer effektivt. Blir det dyrare kilowattimme då kanske det blir billigare. Då kanske inte den där regelstommen är så jävla billig längre. Jag vet inte hur mycket energi den tar men det måste ju vara mer energieffektivt att bara ta träd.” Elev Sjövik folkhögskola 24 mars 2014

Även när informanter refererar till den moderna byggindustrin som något som står i motsättning till timringen, finns oljan med. Det vanligaste är att informanterna talar om plasten, som en dålig komponent i ett hus. Men även byggsektorns höga energiförbrukning vid tillverkning av exempelvis mineralull är vanlig.

*”Men vad har glasull att göra med svensk byggnadstradition? Inte särskilt mycket kan jag tycka. Timmerhus, ja. Och jag kan tänka mig att man idag kan göra hus som man kan bo i, som är timmerhus. Man behöver inte ha alla de där olika, ja alla byggprodukter som baseras på olja, det är helt galet egentligen att hålla på med sånt”
Timmerjocke 27 mars 2013*

De flesta informanter enas om att det förr var energieffektivt, även om det var det på andra premisser än idag. Flera menar att de var mer energieffektiva än idag. Någon använder en liknelse med dagens jordbruk, att det används tio kalorier olja för att producera en kalori med spannmål. Många informanter återkommer även till effektivitet i processer och tid. Att man förr var effektiv för sin tid, med de medel man hade att tillgå.

”Det är klart att det inte var så himla effektivt, men samtidigt så fanns det ju ingenting annat. Så egentligen så var de väl för sin tid jätligt effektiva, av vad man har sett att de kan prestera. Den kunskapen och handhavandet med yxa som de hade på den tiden. Det är så mycket med fiberriktningar och hur du använde yxan, hur du slipade yxan, det är sånt som har gått förlorat tror jag sedan tiden då de höll på som värst. Det är så intressant att se på de här gamla filmerna, att de faktiskt hugger stockarna rakt av, de har inte sågat dem rakt av utan huggit dem rakt av, det är ju helt sjukt och ändå lyckats fått det snustätt liksom. Så det är med stor beundran som man ser de här gamla härbrena som står kvar, otroligt.” VikaVimo 26 mars 2014

6. Resultatsammanfattning

Resultaten denna undersökning har kommit fram till har presenterats i fyra större kapitel, som var och ett har sina underrubriker. *Dagens traditionella*, *Timmermannen och maskinen*, *Att sälja ett timmerhus* och *Framtiden*. Dessa olika teman försöker att på olika sätt närma sig de frågeställningar som arbetet ställer.

Dagens traditionella berör hur dagens hantverksmässiga timring, som saluförs som traditionell, går till rent praktiskt. Här presenteras processen i sina huvuddrag, även i ett schema över de olika informanternas metoder. En likhet mellan samtliga företag är att de använder yxan i något moment. Momentet är oftast marginaliserat, i jämförelse med historisk timring då yxan var det centrala verktyget. Det verktyg som står i centrum i dagens produktion är motorsågen. Vissa företag använder också fräs och cirkelsåg vilket till viss del minskar motorsågens användande.

Kapitlet tar också upp de tankar som finns kopplade till metodval, och på vilka sätt informanterna anser att de arbetar traditionellt. Informanterna använder i stor utsträckning modernitet som kontext för att förklara på vilka sätt de arbetar traditionellt. Bilder av hur det var förr och hur det historiskt har gått till används också för att motivera dagens inställning till timring. Det har skett en gradvis förskjutning av vad som anses vara traditionell timring. Detta då tradition är kopplat till fenomenet modernitet, som i sin tur befinner sig i utveckling. Kapitlet avslutas med att beröra hur man genom språket kan analysera timringens utveckling. Idag används det nya ordet handtimra för att särskilja hantverksmässig tillverkning från maskinell tillverkning av timmerhus. Behovet av ordet är nytt och innehåller en precisering som förr varit överflödigt, timring var något man alltid gjorde för hand.

Timmermannen och maskinen har sitt fokus på de frågor som berör effektivitet. Kapitlet innehåller olika förutsättningar som den hantverksmässiga tillverkningen står inför och som den på olika sätt måste anpassa sig efter. Olika åsikter och tankar kring arbetsmiljöns betydelse och relation till metodval diskuteras. Vissa av företagen vill inte handbila då de har fått arbetsskador medan andra menar att det inte är bilningen i sig som är påfrestande för kroppen utan just ytbilningen. Även marknadsanpassning är något samtliga informanter återkommer till, de upplever att de måste rationalisera och effektivisera för att de är ett företag som behöver konkurrera på en marknad. Artificiell nedtorkning av timmer lyfts fram som ett tydligt exempel på en marknadsanpassning.

Vidare lyfts det fram på vilka sätt synen på timmermannen har förändrats. För 200 år sedan var timring en allmän kunskap bland bönderna, medan det idag ses som en unik kunskap. Timring var förr ett mer kollektivt arbete, något som med dagens tekniska hjälpmedel inte är nödvändigt. Avslutningsvis beskrivs på vilka sätt valda metoder påverkar nästa metodval i processen. En stock behöver exempelvis vara fräst rak för att kunna få ett fräst drag.

Att sälja ett timmerhus besvarar frågan hur det hantverksmässigt tillverkade huset marknadsförs. För att kunna bevara frågan så diskuteras först vad ett timmerhus är, varför kunden vill ha ett timmerhus och vem som är köparen. De flesta av informanterna är överens om att timmerhus är ett liggtimmerhus, som är knutat av hela stockar. Majoriteten ser inte timmerhus av lamellstock som ett ”riktigt timmerhus”. Timmerhuset bedöms på en skala av äkthet, där det handtillverkade timmerhuset är mest självklart, medan det helfrästa timmerhuset är något av en sista utpost innan det istället går över till vad som istället ses som ett massivhus. Kunden vill ha timmerhus för att det är ekologiskt, estetiskt tilltalande och innebär en termisk komfort. Timmerhuset är också positivt värdeladdat och beskrivs på olika sätt som ”essentiellt tilltalande” för oss människor.

Den andra halvan av kapitlet berör på vilka olika sätt ett timmerhus säljs in med yxa, tradition och hantverk trots att det är tillverkat med motorsåg. Det beskrivs på vilka sätt yxan är en central symbol i marknadsföringen. Eftersom handtillverkade hus ekonomiskt sett är dyrare, krävs det en medvetenhet hos kund, om vilka värden som följer med ett handtillverkat hus i jämförelse med ett maskintillverkat. För detta har tillverkarna utvecklat en pedagogisk ansats där tillverkarna är måna om att ge kunden inblick i produktionen och en förståelse för timmerhusets värden. Kundens blick diskuteras också i betydelsen att kundens förförståelse och förkunskap påverkar hur resultatet, det färdiga huset läses. Här diskuteras bland annat att många inte skulle se skillnad på handbilade och maskinbilade hus, utan att det krävs ett särskilt intresse eller en förkunskap.

Framtiden är det avslutande kapitlet som diskuterar på vilka sätt handtimring idag är en unik kunskap, på vilka sätt den motiveras och på vilka sätt den har möjlighet att bevaras. Här beskrivs på vilka sätt nytimring är en kunskap som skiljer sig från restaurering av befintliga timmerhus. De personliga motiven och drivkrafterna som tillverkarna har att bevara och hålla fast vid den hantverksmässiga tillverkningen beskrivs till stor del med hantverkarnas egna ord. Sammanfattningsvis rör det stolthet, stimulans, glädje, skönhet, en kärlek och passion för hantverket, och ett positivt beroende. Dessa positiva drivkrafter anses vara det som får dem att välja det hantverksmässiga i stället för att välja att industrialisera sin produktion. Kapitlet tar också upp de motsättningar som finns angående inriktningen på Sjövik folkhögskolas timringsutbildning och den oro som finns för branschens utveckling. Medelåldern i branschen är hög och det finns en oro att yrkeskåren inte kommer att föryngras.

Kapitlet tar också upp kulturarv, och försöker därmed knyta ihop svaret på huruvida det bevaras ett immateriellt kulturarv inom branschen. Om en traditionell hantverkskunskap bevaras, så är det i form av kunskap om processen timring. Detta då metoderna och verktygen, i jämförelse med historisk timring med yxa, avsevärt skiljer sig åt. Branschen är inriktat på resultat snarare än metod, och i och med det målet så har metoderna genomgått stora förändringar. Autenticitet relateras till saluföring och kulturella bilder som inte alltid behöver stämma överens med verkligheten. Autenticitet kopplas även avslutningsvis till klass och smak, där det handtillverkade timmerhuset ofta uttrycks som den goda smaken i jämförelse det maskintillverkade huset.

Avslutningsvis diskuteras timmerhuset och framförallt kunskaperna i timring i relation till begreppet resiliens. Den historiska kunskapen om att kunna timra med yxa, kan ses som resilient då den var lokalt knuten och inte sårbar för omvärldsförändringar. Dagens produktion är dock i hög utsträckning beroende av olja och fossil energi, vilket i sig är en sinande resurs. Dock finns det inom den hantverksmässiga tillverkningen en potential att

bidra till samhällets resiliens. Detta då kunskapen att kunna timra hus med små och enkla medel delvis finns kvar och vid framtida behov skulle kunna återupptas.

7. Slutsats

Då det sista kapitlet i arbetet, *Framtiden*, varit avrundande och diskuterande kommer slutsatsens funktion mest bestå i att knyta ihop, och därigenom utveckla, eventuella tankar emellan olika kapitel. Slutsatserna kommer också att återknyta till problemformuleringen i arbetets början. Kapitlet kommer beröra konflikten mellan traditionella värden och moderna metoder, möjligheten att uttalat satsa på den hantverksmässiga tillverkningen och dagens förutsättningar som formar branschen. Även olika ingångar till effektivitet, yta och lokalitet kommer att beröras.

De senaste 30 åren har det skett en snabb utveckling gällande metod inom timring, verktygen och därmed också metoden, har radikalt förändrats. De metoder som finns idag kan dock fortfarande uppfattas som traditionella då de ställs i relation till maskintillverkade timmerhus. Det har skett en förskjutning av vad som uppfattas som traditionellt. Samtidigt finns det en friktion mellan de metoder som branschen använder och de värden som den också värder. Friktionen eller konflikten visar sig i skillnaden mellan hur hus säljs in, i relation till hur de produceras. Denna konflikt manifesterar sig genom de maskinspår som behöver döljas eller de ständiga avvägningarna mellan tradition och effektivisering. Dessa avvägningar tycks dock skapa ett medvetet förhållningssätt i branschen, vilket skulle kunna användas som ett utrymme till ett kontinuerligt samtal om bevarande av traditionell hantverkskunskap.

Det har funnits en vilja i branschen till effektivisering och utveckling, vilket exempelvis visat sig genom FSTs utvecklingsarbete. I denna ekvation finns inte kulturarv eller immateriellt kulturarv i form av traditionella hantverkskunskaper tydligt medräknade. Många informanter menar att Sverige inte har en chans att hinna ikapp Finland eller Tysklands industrialiserade timmerhustillverkning. Kanske finns det just därför en möjlighet för Sverige att mer inriktat och uttalat satsa just på den hantverksmässiga tillverkningen som ändå finns kvar? Detta skulle även kunna göras som en aktiv satsning på traditionell hantverkskunskap.

Den hantverksmässiga tillverkningen av timmerhus formas av yttre förutsättningar så som marknadsanpassning, nybyggnadskrav och kundens kulturella föreställningar om tradition, effektivitet och timmerhus. Tillverkningen formas också av timmermännens inre drivkrafter och föreställningar. Många av de förutsättningar som finns idag driver fram en utveckling och förändring av dagens produktionsinriktade timring. I och med denna snabba utveckling kan vi tappa traditionell hantverkskunskap som fortfarande lever kvar i branschen, även om den inte alltid aktivt brukas i produktionen. De förutsättningar som kan påverkas, så som Boverkets utveckling av byggregler, borde stödja snarare än motverka, att den hantverksmässiga tillverkningen ska kunna finnas kvar.

Runt om i landet finns flera kortare kurser i traditionell timring som metodmässigt ofta är inriktade på handverktyg, så som yxa och handsåg. Vissa menar att den profession som återstår för traditionell timring med handverktyg är att hålla kurser för amatörer. Dessa kurser bidrar till att människor får en förståelse och en relation till traditionell

hantverkskunskap men också till vårt befintliga historiska byggnadsbestånd av timmerhus. Denna kursverksamhet kan tänkas förvalta ett annat slags immateriellt kulturarv, där metod är i fokus snarare än en vana att hantera processen timring. Den vana vid processen timring, som den hantverksmässiga tillverkningen däremot förvaltar, borde värdesättas då det är en kunskap som kontinuerligt brukas.

De effektiviseringar som skett inom branschen kopplade till maskinell användning kan kopplas till Sahlins och Services begrepp *förmåga* och *effektivitet*. Den ökade användningen av maskiner må ha ökat *förmågan* att producera en större kvantitet, men har med största sannolikhet lett till en minskad *effektivitet*. Den muskelkraft som innan var insatsen i arbetet består nu förutom muskelkraft, också av fossila bränslen eller elektricitet. Även själva verktygen i sig är idag mer resurskrävande att tillverka.

Den maskinella användningen ändrar också förutsättningarna för inläringstid. Idag beskriver tillverkarna att inläringstiden för timring ligger på omkring ett år. När man timrade med yxa var antagligen inläringstiden längre, vilket det dock fanns utrymme för, exempelvis i lärlingssystemet. Men även bönderna, som hade en grundkunskap i timring fick antagligen yxvana redan vid ung ålder.

Den yxvana som fanns, finns ofta inte med i dagens jämförelser mellan exempelvis motorsåg och yxa, varpå yxan på felaktiga grunder kan förlora i jämförelsen. Handverktyget, så som yxa, kräver en längre inläringstid för att skapa en hög effektivitet medan maskiner har en mer förutbestämd effektivitetsgrad. Det kan också formuleras som att yxan har en större effektivitetsmarginal i jämförelse med motorsågen. En yxa kan vara helt ineffektiv eller väldigt effektiv medan exempelvis motorsågen har en mer förutbestämd effektivitet, som inte heller är lika avhängig av vana. Detta resonemang har kopplingar till Pyes begrepp *workmanship at risk* och *workmanship at certainty*, då Pye menar att resultatet är mer eller mindre avhängigt på sin utförare.

Resultatet i detta arbete visar på att rädslan för att traditionellt hantverk blir reducerat till en yta är befogad. Det finns en påtaglig risk att innehållet i form av hantverkskunskap mer och mer reduceras, medan ytan mer och mer generaliseras till en allmän kulturell kuliss av hantverk. Detta förklarar också varför just ytbehandlingen av timret blir så laddad och skapar skiljelinjer mellan olika tillverkare. Ytan är det som finns kvar och yrkar på någon slags autenticitet och hantverksmässighet, i ytan sker de mest värdeladdade avvägningarna.

Ytbilningen, oavsett om den är handbilad eller maskinbilad, har under arbetet väckt frågan om när man började ytbila timmer. I en övergångsfas vore det rimligt att timret när det väl kunde blockas med såg, inte ytobilades. Att blocka timret med såg måste ha varit en otrolig rationalisering i jämförelse med att bila stocken från rundtimmer. När man började att blocka timmer med såg var det också dyrare än att skräda det med yxa vilket tyder på att det hade hög status och ansågs modernt. Det borde vara i ett senare skede när man ville rekonstruera ”det äldre” timmerhuset som ytbilningen kom till. Det kan också ha varit i ett skede när timmerhuset kläddes av från sin panel, kanske av liknande anledningar som idag, då stommen ska synas då den relativt sett är dyrare än andra stommar.

Ytan har dock inom byggnadskonsten alltid varit betydande och ofta har ytor skapats för att dölja eller förvirra. Timmerhus som reveterats för att efterlikna stenhus, pannplåt som efterliknar tegeltak och korkmattor som imiterar parkettgolv är alla exempel på att skapa en yta av något exklusivt, fast med billigare medel. Det finns både exempel på när det

hantverksmässiga försökt imitera det industriella och när det industriella försökt imitera det hantverksmässiga, allt beroende på de statusförhållanden som rått i samhället. Idag är arbetskraft och hantverk dyrt och anses därför exklusivt och statusfyllt.

Den generella bilden som reproduceras av timmerhuset, i form av dalaknutar och dalabilning, är dock problematisk då den är i konflikt med traditionens starka koppling till lokalitet. Den mångfald som funnits inom timring i form av olika knuttyper, olika yxor och därmed olika slags bilning har till stor del förlorats. Maskinbilningen har vissa likheter med en handbilad yta, men likheterna skulle isåfall knytas till en handbilning som brukar kallas dalabilning. Dalabilningen brukar karaktäriseras av att årsringarna skärs på ett sådant sätt att de ser ut som ringar placerade som i lodräta band. Igenom historien och på olika platser har olika sätt att bearbeta timret ansetts rätt och traditionsenligt. Detta skulle kunna vara ett område för utveckling, undersökning och återerövrande av en mer mångfacetterad kunskap.

Figur 20. Dalabilning

Figur 21. Maskinbilning

8. Diskussion

Syftet med denna undersökning har varit att fånga timmermännens resonemang kring effektivitet och tradition kopplade till metodval. I arbetet har jag också velat utreda vilka faktorer som på ett mer konkret plan anknyter till dessa abstrakta begrepp och på vilka sätt ett immateriellt kulturarv möjligtvis bevaras. Resultatet som presenteras är omfattande trots att vissa mindre ämnen gallrats bort. Jag har dock inte velat kompromissa med de huvudteman som uppkommit i samtalet med mina informanter, då jag tror att det behövs en helhetsbild för att få förståelse för vilka förutsättningar som omgärdar detta eventuella immateriella kulturarv. Dessa förutsättningar i form av marknadsanpassning, förskjutning och kulturella föreställningar om effektivitet och tradition tror jag kan generaliseras och gälla även för andra immateriella kulturarv.

För att kunna fånga och förmedla resonemangen som finns i branschen har mycket direktcitrat använts. Detta för att exemplifiera olika tankegångar, men också för att levandegöra informanternas reflekterande, värderande och målade resonemang. Min förhoppning är att detta har skapat en närhet till informanterna på ett sätt som omskrivna sammanfattningar inte skulle kunnat göra. Att hantera informanterna och deras berättelser har varit en balansgång, som det ofta är i kvalitativa intervjustudier. Ett mål har varit att arbetet ska kännas relevant för branschen och dess aktörer. En del av detta mål har varit att undvika att inta en position varifrån informanterna skulle vara studieobjekt. Även om deras resonemang och tankar i sin tur varit just dessa studieobjekt.

I samtal och bearbetning av det råmaterial som intervjuerna producerat har jag försökt att hålla mig neutral. I de fall som olika åsikter har funnits i samma fråga har jag valt att lyfta dessa och ställa resonemangen gentemot varandra. Jag vill understryka att min ingång i arbetet har varit via kulturarvsstudier. I kulturarvsstudier finns ett centralt motiv att undersöka, problematisera och bevara ett kulturarv, i detta fall i form av traditionella hantverkskunskaper.

De befintliga teorier som detta arbete använder som referens kommer från olika vetenskapliga fält så som etnologi, hantverkskunskap, kritiska kulturarvsstudier och humanekologi. Denna allsidighet i källorna kan både kritiseras och ses som en tillgång. De olika sorterna av källor kan kritiseras, då det kan uppfattas som att bekräftande teorier plockas ur ett större omfång av oanvänd teori. Allsidigheten kan dock även ses som en tillgång då den tillåter ämnet att undersöks ur olika synvinklar. Dessa olika fält kan berika varandra, och gemensamt och mångfacetterat svara på frågor som annars, delvis skulle stå obesvarade.

Inom etnologi, hantverkskunskap och kritiska kulturarvsstudier har det funnits fler källor som behandlar just tradition och modernitet än inom humanekologi. Humanekologins teori representeras i arbetet till stor del av Alf Hornborg, vilket kan kritiseras. Dock har detta bidrag enligt mig varit ovärderligt för att skapa en bredare och djupare förståelse av våra kulturella föreställningar om modernitet och tradition, maskiner och effektivitet.

Kvaliteten på detta kvalitativa arbete är svår att bedöma utifrån validitet och reliabilitet, då forskaren är en del av det kvalitativa arbetes framväxt. Det vore meningslöst att hävda att min roll som aktivt tolkande och sorterande kan frikopplas från mitt resultat. Den ständigt pågående analysen har i stället varit en förutsättning för arbetet. Ett annat sätt att hantera och förhålla sig till kvalitet i kvalitativ forskning har formulerats av Kvale (1995, se Alvehus 2013, s. 123) som nämner tre olika sorters validitet, *hantverksvaliditet*, *kommunikativ validitet* och *pragmatisk validitet*. *Hantverksvaliditet* innebär att medvetet och ifrågasättande hantera sin metod och teoretiskt problematisera sitt ämne ur flera synvinklar. Då intervjuerna varit semistrukturerade och relativt öppna samtal, för att i ett senare skede tematiserats och sorteras anser jag att undersökningen uppfyllt detta kriterium för kvalitet. De resultat som uppkommit har också problematiserats och undersökts ur flera synvinklar.

En annan ingång till kvalitet kan enligt sociologen Johan Asplund vara *poängfullhet* (Asplund 1970, se Alvehus 2013, s.125). Asplund lyfter fram att det inte är empirin eller teorin i sig som är målet utan *poängfullheten*. Begreppet försöker ringa in vikten av hur forskningen kan ge insikt och få oss att se det invanda med nya ögon, även när det inte empiriskt kan verifieras. Detta arbete har för mig varit en resa till just olika insikter, vilka det också har varit en utmaning att försöka förmedla. I mitt resultat har jag försökt att vara *transparent* i mina löpande resonemang och i min process att knyta befintlig teori till informanternas utsagor.

Min förhoppning är att detta arbete kan skapa ett samtal om tradition och immateriella kulturarv inom branschen. En önskan är också att arbetet ska styrka timmermännen i deras yrkesroll och i egenskap av förvaltare av ett kulturarv. Arbetet är dock även inriktat på att uppmärksamma kulturvården om det immateriella kulturarvet som finns och som har potential att förvaltas i den hantverksmässiga tillverkningen av timmerhus.

Avslutningsvis efterlyser jag mer forskning som undersöker kopplingarna mellan resiliens och bevarandet av traditionell hantverkskunskap. Detta tror jag kan vara ett fruktsamt möte mellan vetenskaper.

9. Sammanfattning

2011 ratificerade Sverige UNESCOs konvention om Immateriella kulturarv, vilket bland annat innebär att arbeta för ett bevarande av traditionella hantverkskunskaper. Idag finns det i Sverige tre olika produktionstyper för timmerhus, hantverksmässig, semi-industriell och höggradigt industriell. Denna undersökning ställer sig frågan om det bevaras ett immateriellt kulturarv i form av traditionella timringskunskaper i dagens hantverksmässiga produktion.

Detta arbete, som är en kvalitativ undersökning, grundar sig på intervjuer med tillverkare inom det som kallas hantverksmässig produktion av timmerhus. Samtliga företag anser att de timrar mer eller mindre traditionellt och att de bevarar ett kulturarv. Det som är i fokus för arbetet är hur tillverkare förhåller sig till tradition och effektivitet i sina metodval. Arbetet försöker att fånga de tankar och resonemang som tillverkarna har och hur dessa hänger samman med deras syn på framtiden och historien.

De fyra olika områden som undersöks och presenteras i arbetets resultat rör hur tillverkarna praktiskt arbetar idag och hur de motiverar dessa metoder, hur de förhåller sig till moderna och traditionella verktyg, hur de säljer in sina hus och slutligen hur de förhåller sig till framtiden. Ett resultat är att det gradvis sker en förskjutning av vad som anses vara traditionella metoder och att denna förskjutning sker på grund utav att det som ses som moderna metoder i sin tur utvecklas. Tradition definieras i sin relation till det som anses vara modernt.

Yxan som redskap har förflyttas från att vara praktiskt central till att snarare vara en stark symbol i den hantverksmässiga tillverkningen. Praktiskt står den för en ytfinish, men i företagets marknadsföring och identitet är den central. Olika slags marknadsanpassningar formar utrymmet för dagens hantverksmässiga tillverkning och dess förhållande till tradition, effektivitet och metodval. Timring som hantverk har gått från att historiskt sett varit en allmän kunskap i form av ett kollektivt utförande till en specialiserad och unik kunskap som i praktiken utförs mer individuellt.

Timmerhus säljs in med kopplingar till traditionella värden så som hantverk, småskalighet och hela processer från skog till timmerhus. I vår kultur är timmerhuset positivt värdeladdat, även om dess kopplingar till lantlighet gör husen svåra att sälja in i stadsmiljö. Timmerhuset kopplas till ekologi, genuinitet och positiva boendeaspekter i form av termiskt klimat och naturmaterial. Kundens kunskapsnivå och intresse påverkar också i hög utsträckning intresset för att investera i ett timmerhus.

Det avslutande kapitlet om framtiden har olika ingångar och inleds med att förklara på vilka sätt den hantverksmässiga timringen idag är en unik kunskap, som skiljer sig från kunskapen att restaurera eller renovera äldre timmerstommar. Kapitlet fortsätter med att beskriva på vilka sätt de inre drivkrafterna hos timmermännen i form av passion, intresse och kärlek till hantverket är centralt för bibehållandet av den hantverksmässiga tillverkningen. De traditionella hantverkskunskaperna i timring kopplas också till

samhällets resiliens, där timringen har en potential att klara sig även utan dagens oljeberoende.

En slutsats som dras i arbetet är att det immateriella kulturarvet, i form av kunskap om processen timring, bör värdesättas. Dels från kulturvårdens sida, men att bevarandet av traditionella hantverkskunskaper också skulle kunna vara ett uttalat mål i branschen. Den medvetenhet och reflektion som finns kring friktionen, mellan traditionella värden och moderna metoder, visar på att det skulle finnas intresse, utrymme och möjlighet till ett sådant pågående samtal.

Den problematik som finns i branschen är att traditionens koppling till lokalitet till stor del försvunnit. Det finns också en risk för att branschen förlorar sitt bevarande av traditionella kunskaper och istället reproducerar en yta som ska förmedla och imitera traditionell hantverkskunskap.

I diskussionen tas det upp hur förutsättningarna så som marknadsanpassning och föreställningar om modernitet, tradition och effektivitet formar utrymmet för den traditionella hantverkskunskapen i timring. Dessa förutsättningar kan på vissa sätt antagligen generaliseras även till andra immateriella kulturarv. Här diskuteras även styrkan i att använda flera källor från olika vetenskapliga fält då teorierna gemensamt kan svara på de ställda frågorna på ett sätt de inte enskilt skulle kunna göra. Kvaliteten kopplas till transparens och en medvetenhet kring bearbetningen av materialet.

I arbetet har jag försökt att belysa och formulera det immateriella kulturarv som bevaras inom den hantverksmässiga tillverkningen av timmerhus. En önskan är att denna undersökning ska sätta fokus på de traditionella hantverkskunskaperna inom branschen samt höja branschens status inom kulturmiljövården.

10. Käll- och litteraturförteckning

10.1 Tryckta källor och litteratur

- Alvehus, Johan (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Berglund B & Ager B (2004) *Utveckling av timmerhusbranschen. Projekt 2001–2003 i EU Mål 1 och Mål 2*. Slutrapport Slutrapport för EU-projekt Hedemora och Karlsborg: Föreningen Svenska Timmerhus.
- Bergdahl J, Bergman E & Eriksson E (1997) *Timmerhus Siljan – Studie av samverkande Timmerhusbyggare i Rättvik* Examens- och seminariearbeten Nr 130 1997, Uppsala: Skoglig marknadsinventering.
- Bjursten, Peder (2005). *Sveriges arbete med konventionen*. I Unescos konvention om skydd av det immateriella kulturarvet. Bakgrund, Sveriges arbete med konventionen, synpunkter och tankar. Svenska Unescorådets skriftserie nr 1/2005
- Centergren, Ulla (1992) Brottningar med begrepp: en antologi. *Folklorism och revitalisering* S. 115-132 Göteborg: Etnologiska institutionen, Univ.
- Dalen, Monica (2011) *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Förslag till nationellt genomförande av Unescos konvention om skydd av det immateriella kulturarvet: redovisning av regeringsuppdrag*. (2010). Uppsala: Institutet för språk och folkminnen
- Hagentoft, Carl-Eric (2003). *Vandrande fukt, strålände värme: så fungerar hus*. Lund: Studentlitteratur
- Handkraft timmerhus (u.å.) *Huskatalog* [marknadsföringsmaterial]
- Hedlund, Ann (2006). *Från elev till verksam timmerman - en utvecklingsprocess: utbildning, yrkeserfarenhet och arbetets attraktivitet*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet
- Heikkilä, Jari & Suikkari, Risto (o.å.) *Log structures in finnish architecture- continuing the tradition* University of Oulu,
- Hornborg, Alf (2010) Etnobiologi, antropologi och humanekologi- studier av traditionell kunskap om naturen *Nycklar till kunskap : om människans bruk av naturen*. S. [17]-24
- Hornborg, Alf (2012). *Myten om maskinen: essäer om makt, modernitet och miljö*. 2., rev. uppl. Göteborg: Daidalos
- Håkansson, Sven-Gunnar (2013). *Från stock till stuga*. 7., omarb. utg. Västerås: Ica

ICOMOS International Council on Monuments and Sites. Larsen, Knut Einar (1992) *Occasional papers for the world heritage convention- a note on the authenticity of historic buildings with particular reference to Japan*

ICOMOS International Council on Monuments and Sites (1994) *The Nara document on Authenticity*

Johansson, Ella (1994). *Skogarnas fria söner: maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*. Diss. Lund : Univ.

Kirshenblatt-Gimblett, B. (2004) 'Intangible heritage as metacultural production', *Museum International* 56: s.52–64

Kvalitetsnormer för FST:s handtimrande hustillverkare, version 2010-01-26

Langsner, Drew (1995). *Green woodworking: a hands-on approach*. 2. ed. Asheville, NC: Lark Books

Leggett, Jeremy K. (2006). *Till sista droppen: den kommande oljekrisen och de nya lösningarna*. Stockholm: Ordfront

Lundahl, Mikaela (2013). *Kulturarvsbruk: för vem, av vem?* REFORM Glasriket, Institutionen för globala studier: Göteborgs universitet

Nordisk familjebok: konversationslexikon och realencyklopedi. Ny, rev. och rikt ill. uppl. (1904-1926). Stockholm: Nordisk familjeboks förl.

Ollas timmerstugor (u.å.) [marknadsföringsmaterial]

Petersson, Lars (2011). *Slöjden börjar i skogen: konsten att läsa ett träd*. Stockholm: Hemslöjdens förlag

Pye, David (1968). *The nature and art of workmanship*. Cambridge: Cambridge U.P.

Sennett, Richard (2008). *The craftsman*. New Haven: Yale University Press

Silvén, Eva (2004). *Bekänna färg: modernitet, maskulinitet, professionalitet*. Diss. Stockholm : Univ., 2004

Sjömar, Peter (2011). *Hantverkarens kunskap*. Hantverkslaboratorium: s. 62-86. Västerås: Hantverkslaboratoriet

Sjömar, Peter (2013). *Hantverksvetenskap. Rapport från försök med hantverksinriktad forskarutbildning* Göteborgs universitet

Sjöström, Lars Olov (2007). *Modernitet i det traditionella: kulturbyggen och gränser inom ett nordsvenskt område*. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2007

Terrio, J Susan (2010) *Crafting grand cru chocolates in contemporary France The craft reader*. English ed. Oxford: Berg

Timmerblock (u.å.) [marknadsföringsmaterial]

Viejo-Rose, Dacia, Anheier, Helmut K. & Isar, Yudhishtir Raj. (2011). *Cultures and Globalization: Heritage, Memory & Identity [Elektronisk resurs]*. Sage Publications

Werne, Finn (1993). *Böndernas bygge: traditionellt byggnadsskick på landsbygden i Sverige*. Höganäs: Wiken

10.2 Internetresurser

Ensillrestugan. <http://www.ensillrestugan.com/> (2014-05-12)

En timmermans teorier om timring (2012) Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet
<http://hdl.handle.net/2077/29309> (2014-05-15)

Dolena timmerhus, *De vanligaste frågorna*. <http://www.timmerhusbygg.se/faq/vilket-hus-aer-det-laettare-att-rekonstruera-ett-timmerhus-eller-ett-elementhus> (2014-05-13)

Flinks Järn, *Passare för timmermanspenna*
<http://www.flinks.se/#m=v&l=6607&p=63086&pg=1> (2014-05-15)

Föreningen Svenska Timmerhus. <http://www.svenskatimmerhus.com/> (2014-05-19)

Gränsfors bruk *Gränsfors timmerdrag*
<http://www.gransforsbruk.com/produkter/timringsverktyg/gransfors-timmerdrag/> (2014-05-15)

Göteborgs universitet (2014) *Hantverk*.
<http://www.conservation.gu.se/forskning/amnesgrupper/hantverk/> (2014-05-22)

Handkraft timmerhus. <http://www.handkraft-timmerhus.se/> (2014-05-12)

Hirspek Oy - Finnish Log Tradition Center, Tools shop.
http://www.oppisop.com/seppa_eng.html (2014-05-25)

MiljöAktuellt, artikel om FN:s klimatpanel. <http://miljoaktuellt.idg.se/2.1845/1.555641/trefjardedelar-av-kolet-och-oljan-kan-inte-utvinnas> (2014-05-14)

NE.se [Elektronisk resurs]. (2000-). Malmö: Nationalencyklopedin (2014-05-07)

Nordins byggnadsvård. <http://www.nordinsbyggnadsvard.se/> (2014-05-12)

Nordiska museets kulturhistoriska filmer nr 21. Inspelad 24 september 1928 i Floda socken, Dalarna. Regi. Ola Bannbers. <http://www.youtube.com/watch?v=f9-miG3J6n4>

Ollas timmerstugor. <http://www.ollas.se/> (2014-05-12)

Sjövik folkhögskola. *Dalarnas timringsutbildning*. <http://www.sjovik.eu/utbildning/yh-timring/> (2014-05-20)

Svenska akademiens ordbok [Elektronisk resurs]. (1997-). Göteborg: OSA-projektet
Tillgänglig på Internet: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob> (2014-05-07)

Timmerblock. <http://www.timmerblock.se/> (2014-05-12)

Timmerjocke. <http://www.timmerjocke.com/> (2014-05-12)

VikaVimo. <http://www.vikavimo.se/> (2014-05-12)

10.3 Muntliga källor

Berndt Berglund, 22 maj 2014

Dalarnas timringsutbildning, Sjövik folkhögskola, sammanlagt fyra elever och en lärare 24 mars 2014.

Ensillrestugan, Jan-Erik Svedbäck, Josefin Svedbäck, Lars Jensen 28 mars 2014

Handkraft timmerhus, Stefan Andersson och Jonas Fäldt, 25 mars 2014

Nordins byggnadsvård, Alexander Nordin, Olov Tidemalm, Thomas Hageus och Michel Poline, 20 mars 2014

Ollas timmerstugor, Christer Ollas, 26 mars 2014

Timmerblock, Magnus Wallin, 27 mars 2014

Timmerjocke, Joakim Bebić, 27 mars 2014

VikaVimo, Magnus Pålsson, 26 mars 2014

11. Figurförteckning

1. Definitioner, knut	(Håkansson 2013, s. 55)
2. Långdrag	(Håkansson 2013, s. 62)
3. Att dra en stock	(Håkansson 2013, s. 63)
4. Rak knut	(Håkansson 2013, s. 63)
5. Dalaknut	(VikaVimo 2014)
6. Laxknut	(Håkansson 2013, s. 61)
7. Bilningsmaskin, Carving device,	(Hirspek Oy 2014)
8. Bilningsmaskin, detalj	(Hirspek Oy 2014)
9. Stillbild från filmen <i>Hustimring</i>	(Nordiska museet 1928)
10. Stillbild från filmen <i>Hustimring</i>	(Nordiska museet 1928)
11. Arbetsplats inomhus	Eget fotografi
12. Arbetsplats utomhus	Eget fotografi
13. Handbilning	Eget fotografi
14. Handbilning	Eget fotografi
15. Maskinbilning	Eget fotografi
16. Dragpassare från Flinks Järn	(Flinks Järn 2014)
17. Timmerdrag från Gränsfors bruk	(Gränsfors bruk 2014)
18. Verktygsspår inhugg	Eget fotografi
19. Att svalla en stock	Eget fotografi
20. Dalabilning	Eget fotografi
21. Maskinbilning	Eget fotografi

Tabell

1. Översikt över informanternas metoder i timringens olika moment